

การเวียนว่ายตายเกิด

Truong Thi Hang

The Reincarnation

Truong Thi Hang

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง 52100

Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Lampang Rajabhat University, Muang, Lampang, 52100

Corresponding author. E-mail address: truongthihang.vn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายอธิบายทัศนะว่าด้วยเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดโดยใช้วิธีวิจัยจากเอกสาร ผลการวิจัยสามารถจัดจำแนกเป็น 3 ประเด็นหลัก ประเด็นที่ 1 คือ ทัศนะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดจากการตีความสัญลักษณ์ที่ศบูรพาและงู ประเด็นที่ 2 คือ ทัศนะเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดปรากฏทั้งในเทพปกรณัมของอียิปต์จากหนังสือ “นิทานโบราณคดีอียิปต์” ทัศนะของโสคราตีสนักปราชญ์แห่งกรีกโบราณจากหนังสือ “เพลโต วันสุดท้ายของโสคราตีส” เทพปกรณัมของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าแบล็คฟุตเรื่อง “ระบำกระบือ” พระคัมภีร์และวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงทางศาสนาฮินดูของอินเดีย ได้แก่ “อุปนิษท” และ “อัตชีวประวัติของโยคี” วรรณกรรมรางวัลโนเบลเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเรื่อง “กามนิต วาลิภูลี” รวมไปถึงคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา ส่วนประเด็นที่ 3 คือ ที่มาของปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิด ซึ่งนอกจากจะเนื่องด้วยอิทธิพลของวัฒนธรรมเกษตร และเป็นการขยายต่อจากแนวความคิดปฐมภูมิหรืออาร์คีไทป์แล้ว ยังเกิดจากที่มนุษย์ไม่สามารถสละละอิตตาและวัตถุนิยมจริงจัง จึงจำต้องเวียนว่ายตายเกิดเพื่อสะสางกรรมเก่าจนหมดจดจึงจะบรรลุถึงความหลุดพ้นได้

คำสำคัญ: ทัศนะ การเวียนว่ายตายเกิด สัญลักษณ์ อาร์คีไทป์

Abstract

The purpose of this article is to explain the profound expansion of the viewpoint of Reincarnation. Documentary research was applied as a frame methodological analysis. The results indicate three aspects. The first one is the viewpoint of Reincarnation from the symbolize interpretation of the “Eastward direction” and of Snakes. The second one is related to Egyptian mythology from the book named “Egyptian Tales”, Socrates viewpoint in “Plato: The last days of Socrates”, viewpoints from Buffalo dance of Blackfoot-American Indian mythology, the famous Hindu scripture and literature of India such as “Upanishads” and “Autobiography of a Yogi”, the Nobel Prize literature about Buddhism “The Pilgrim Kamanita”, including the Holly Bible. The third aspect is the Reincarnation concerning agricultural heritage, the elaboration of elementary ideas or Archetype, and the failure in decreasing one’s selfness of attaining salvation.

Keywords: Viewpoint, Reincarnation, Symbol, Archetype

บทนำ

ในโครงการวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเพื่อบูรณาการการเรียนการสอน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ ‘นางเต็ม-นางก้าม’ กับ ‘นางอุทธราน’ ” เจือง ถิ หั่ง (2558) วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดที่ปรากฏสอดคล้องกันทั้งในนิทานเวียดนามเรื่อง

“นางเต็ม-นางก้าม” และนิทานไทยเรื่อง “นางอุทธราน” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

นางเต็มจากนิทานเวียดนามเรื่อง “นางเต็ม-นางก้าม” เป็นตัวละครเอกที่กำพร้าบิดาและมารดาตั้งแต่เยาว์วัย จำต้องใช้ชีวิตร่วมกับแม่เลี้ยงและนางก้ามผู้เป็นน้องสาวต่างมารดาด้วยความรังหนัดใจ เธอถูกแม่ลูกทั้งสองกลั่นแกล้งเอารัดเอาเปรียบนานปีการ แต่ด้วยคุณความดีจึงได้อภิเษกสมรสกับพระราชาและปรับเปลี่ยนสถานภาพเป็นพระมเหสี

แม่เลี้ยงและนางก้ามอิจฉาริษากับความสุของนางเต็ม จึงวางแผนทำร้ายเธอจนถึงแก่ความตาย จากนั้นนางเต็มก็กลับชาติมาเกิดใหม่ 4 ครั้งเป็นนกขม้นเหลืองอ่อน ต้นท้อ 2 ต้น หูกทอผ้า และลูกจัน ตามลำดับ ก่อนจะกลับคืนสู่ร่างมนุษย์และดำรงชีพกับพระราชชายาอย่างเกษมสุข

ขณะที่นิทานไทยเรื่อง “นางอุทธรา” ปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิดบังเกิดขึ้นกับทั้งตัวละครเอก คือ นางอุทธราและนางอุชฺฐิตตาผู้เป็นมารดา นางอุชฺฐิตตาเป็นภรรยาหลวงของเศรษฐีกุปิตตา ผู้เป็นสามีหลงเสน่ห์รักใคร่ภรรยาผู้น้อย ชื่อ นางมิจฉาริ จึงทำร้ายภรรยาหลวงจนเสียชีวิต นางอุชฺฐิตตากลับชาติมาเกิดใหม่เป็นเต่าอาศัยอยู่ในหนองน้ำ ภายหลังแม่ภรรยาผู้น้อยจะฆ่าเต่าไปปรุงเป็นอาหาร แต่นางอุชฺฐิตตาก็กลับชาติเกิดใหม่เป็นครั้งที่ 2 เป็นต้นโพททอง กรณีของนางอุทธราที่เช่นเดียวกัน เธออภิเษกสมรสกับพระยาทรงพระนามพรหมทัตต์ ยังความไม่พอใจแก่เศรษฐีกุปิตตาและผู้เป็นแม่เลี้ยง สองสามีภรรยาจึงวางแผนทำร้ายนางอุทธราจนเสียชีวิต แต่เธอกลับชาติเกิดใหม่เป็นลูกหมากพิณ [ลูกมะตุม] และสุดท้ายได้ใช้ชีวิตในร่างมนุษย์กับทั้งเฉลิมสุขอยู่กับพระสวามีและโอรสธิดา 2 พระองค์

ความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดไม่เพียงพบในวรรณกรรมมุขปาฐะของไทยและเวียดนาม แต่ทว่ายังประจักษ์จากเรื่องราวเล่าขานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (เจียง ถิ หั่ง, 2558, น. 143-150) ยกตัวอย่างเช่น ชาวมอญมีนิทานเรื่อง “ปูทอง” กล่าวถึงชายคนหนึ่งฆ่าภรรยาเสียชีวิตและมีภรรยาใหม่ที่มีลูกติดสองคน ภรรยาเก่าเกิดใหม่เป็นปูทอง ผู้เป็นแม่เลี้ยงจับปูทองมาฆ่ารับประทาน อินุเป็นธิดาของภรรยาเก่าได้นำกระดูกปูใส่โกศไปฝังใกล้ๆ พระเจดีย์ จากนั้นก็เกิดเป็นต้นโพททอง พระเจ้าแผ่นดินทรงขอต้นโพททองและอภิเษกอินุเป็นพระมเหสี แม่เลี้ยงลงอินุมาฆ่าเสียชีวิตแล้วนำเครื่องทรงพระมเหสีมาแต่งประดับแก้อินุผู้เป็นธิดาแท้ๆ ของตนให้ปลอมตัวเป็นพระมเหสี อินุกลับชาติเกิดใหม่เป็นนกแก้วบินเข้าไปในพระราชวังจนถูกอินุฆ่าและแกลงน้ำเต้าพระเจ้าแผ่นดินทรงเทแกลงกัถ ฌ ที่นั่นก็เกิดเป็นต้นน้ำเต้าและอินุแปลงร่างออกมาจากผลน้ำเต้า จุดจบของเรื่อง คือ อินุถูกประหารชีวิตทำเป็นปลาจ่อมส่งไปให้

แม่เลี้ยงรับประทาน พระราชาทรงฆ่าแม่เลี้ยงและทำให้น้องสาวของอินุเป็นบ้า

ส่วน “นางเต่าคำ” ของประเทศลาวนำเสนอเรื่องราวของเศรษฐีคนหนึ่งมีภรรยาสองคนและมีธิดาฝ่ายละคน ภรรยาผู้น้อยเป็นผีกระสือทำอุบายลวงให้เศรษฐีฆ่าภรรยาหลวงเสียชีวิต ภรรยาหลวงได้กลับชาติเกิดเป็นเต่าทอง ภรรยาผู้น้อยออกอุบายจับเต่าทองมาฆ่ารับประทาน นางเอกที่เป็นธิดาของภรรยาหลวงได้นำกระดูกเต่าไปฝังและเกิดเป็นต้นโพททอง เจ้าเมืองทรงขอต้นโพททองไปปลูกในวังและอภิเษกนางเอกเป็นพระมเหสี เศรษฐีและแม่เลี้ยงลงนางเอกมาฆ่า จากนั้นแม่เลี้ยงนำเครื่องทรงของนางเอกมาแต่งประดับแก้อิดาของตนเพื่อปลอมตัวเป็นพระมเหสี นางเอกกลับชาติเกิดใหม่เป็นผลมะตุมทอง เจ้าเมืองทรงอภิเษกเธอเป็นพระมเหสีตามเดิมกับทั้งตรัสสั่งประหารชีวิตธิดาของแม่เลี้ยงแล้วทำเป็นเนื้อส้มส่งไปให้เศรษฐีและแม่เลี้ยงรับประทาน สุดท้ายเศรษฐีและแม่เลี้ยงต่างก็ถูกรณีสืบตาย

ขณะที่ประเทศพม่ามี “เต่าใหญ่” กล่าวถึงชาวประมงคนหนึ่งฆ่าภรรยาเสียชีวิตและแต่งงานใหม่กับหญิงม่ายมีลูกติดหนึ่งคน ภรรยาเก่าได้กลับชาติเกิดเป็นเต่าใหญ่ ผู้เป็นแม่เลี้ยงออกอุบายฆ่าเต่า ธิดาที่บังเกิดจากภรรยาเก่า นำกระดูกเต่าไปฝัง จากนั้นก็เกิดเป็นต้นไม้เงินต้นไม้ทอง พระราชาทรงขอผลไม้เงินผลไม้ทองและทรงอภิเษกนางเอกเป็นพระมเหสี ผู้เป็นแม่เลี้ยงลงนางเอกมาฆ่าแล้วให้ธิดาของตนปลอมตัวเป็นพระมเหสี นางเอกกลับชาติเกิดใหม่เป็นนกตัวเล็กสีขาว ธิดาของแม่เลี้ยงฆ่าตนตาย คนครัวนำนกย่างไปฝังก็เกิดเป็นต้นควินซ์ มีผลเป็นสีเหลือง [รูปร่างคล้ายลูกแพร์] นางเอกได้เกิดใหม่ในผลควินซ์ที่ตายายเก็บได้ ตายายพานางเอกไปแสดงตัวเป็นพระมเหสี พระมเหสีตัวปลอมขอพิสูจน์ด้วยการใช้ดาบเหล็กฟันพระมเหสีที่ถือดาบไม้แต่นางเอกไม่ตาย เรื่องยุติด้วยเหตุการณ์ที่ดาบไม้ในมือของนางเอกฟันธิดาของแม่เลี้ยงเสียชีวิตและพระราชาทรงรับสั่งให้สับร่างของเธอทำเนื้อส้มส่งไปให้แม่เลี้ยงรับประทาน

ข้อมูลที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดไม่ใช่ประเด็นส่วนภูมิภาค แต่เป็นความคิดปรัมภุมิและมีลักษณะเป็นสากลปรากฏให้เห็นในหนังสือหลายฉบับ

ยกตัวอย่างเช่น โจเซฟ แคมป์เบลล์ (Joseph Cambell) นักวิชาการชื่อดังชาวอเมริกัน กล่าวถึง คาร์ล กุสทาบ ุง (Carl Gustav Jung) กับการตีความหมายเชิงสัญลักษณ์ของวงกลมใน “พลาเนาภาพแห่งเทพปรณัม” กล่าวคือนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ที่ทรงพลังในเชิงศาสนาแล้ววงกลมยังสื่อถึงความเป็นองค์รวมและการจัดวางขอบเขตสำหรับสรรพสิ่งที่อยู่ในนั้น แคมป์เบลล์ยกตัวอย่างวงกลมแห่งกาละที่มีการติกรอบวันเวลาเป็นวัฏจักร เช่นชาวตะวันตกจะมีวันขอบคุณพระเจ้าเมื่อเดือนพฤศจิกายนมาถึง หรือพวกเขาจะมีวันคริสต์มาสในเดือนธันวาคมของทุก ๆ ปี (โจเซฟ แคมป์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 460) วัฏจักรชีวิตของมนุษย์ก็เกิดขึ้นในลักษณะวงกลมเฉกเช่นเดียวกัน การแตกดับเป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งที่จะนำสรรพสิ่งที่กลับมาสู่จุดเริ่มต้น เหมือนกับที่การถือกำเนิดเกิดใหม่ก็เป็นเพียงขั้นตอนหนึ่งซึ่งจะนำสรรพสิ่งที่ไปสู่การละจาก ใน “The Hermetica อมตธรรมนำโลก” มีข้อความว่า “บั้นปลายของภพแห่งการไปเกิด คือจุดเริ่มต้นของความแตกทำลาย บั้นปลายของความแตกทำลาย คือจุดเริ่มต้นของภพแห่งการไปเกิด” และ “สิ่งใหม่มาจากสิ่งเก่า” (ทิโมธี ฟรีด และปีเตอร์ แคนดี้, 2551, น. 95) หรือที่ซุนจู (Sun Tzu) กล่าวถึงวัฏจักรการเกิด-ดับของธรรมชาติเยี่ยงพระอาทิตย์ พระจันทร์ และการหมุนเวียนในลักษณะเป็นวงกลมของสี่ฤดูในหนังสือ “The Art of War” ว่า “like the sun and moon, they end but to begin anew; like the four seasons, they pass away to return once more” (Giles, 1910, pp. 59-60)

สำหรับการตีความปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิด ผู้วิจัยนำเสนอ 2 กลวิธี กลวิธีที่ 1 เป็นการตีความตรงตามตัวอักษร คือ ปัจเจกชนจะเกิดใหม่ได้ก็ต่อเมื่อเสียชีวิตไปแล้ว การเสียชีวิตเป็นเงื่อนไขเริ่มแรกที่จะยังให้เขากลับมาสู่ชาติภพใหม่ได้ เฉกเช่นเดียวกับกรณีของนางเต็ม นางอุทรา และนางอุชจิตตา ที่ต่างถูกตัวละครฝ่ายร้ายทำร้ายจนถึงแก่ความตาย จากนั้นก็กลับชาติเกิดเป็นพืช สัตว์ และวัตถุต่างๆ ก่อนจะคืนสู่ร่างมนุษย์ประดุจเดิม ส่วนกลวิธีที่ 2 เป็นการตีความโดยนัยยะทำให้ทราบว่า ยังมีการเกิดใหม่ทางจิตที่แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ตามทัศนะของแคมป์เบลล์ การเกิดใหม่ทางจิตหมายถึงปรากฏการณ์ที่ปัจเจกบุคคลต้องผ่านประสบการณ์อันเจ็บปวดและบางครั้งนำอับอายขายหน้า

ทำให้เขาตัดสินใจสละจากตัณหาและยึดติดอยู่ในมตะวิสัยเพื่อขยับเข้าใกล้ปัญญามากขึ้น ถือเป็นการเกิดใหม่ทางจิตในระดับพื้นฐาน ทว่าตามทัศนคติของชาวอียิปต์โบราณ การเกิดใหม่ทางจิตที่แท้จริงจะบังเกิดขึ้นกับบุคคลที่จำเริญสมาธิและสามารถเชื่อมโยงเป็นเอกภาพกับพระองค์พระมหาเทพเท่านั้น

การศึกษาเทพปรณัมของอียิปต์ ทัศนะของโสคราติสนักปราชญ์แห่งกรีกโบราณ พระคัมภีร์ในคริสต์ศาสนา ตลอดจนเทพปรณัมและวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงของอินเดีย ยังให้ประจักษ์ว่า ความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดมิใช่ประเด็นส่วนภูมิภาค แต่เป็นความคิดปฐมภูมิและมีลักษณะสากล ผู้วิจัยจึงสนใจขยายทัศนะว่าด้วยเรื่องเวียนว่ายตายเกิดให้มีความละเอียดลึกซึ้งกว่าที่เคยนำเสนอในโครงการวิจัย ทั้งจากการตีความสัญลักษณ์ที่ศุภรพาและงู การยกตัวอย่างที่สะท้อนความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพระคัมภีร์ของอียิปต์ วรรณกรรมของกรีกอเมริกันอินเดียเน่าแบล็คฟุต อินเดีย และพระคัมภีร์ในศาสนาคริสต์ ประกอบกับการแสวงหาที่มาของปรากฏการณ์นี้ไปพร้อม ๆ กัน

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่ออธิบายความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดจากการตีความสัญลักษณ์ที่ศุภรพาและงู
2. เพื่ออธิบายความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดจากการศึกษาตัวอย่างในพระคัมภีร์ของอียิปต์ ทัศนะของโสคราติส เทพปรณัมของชาวอเมริกันอินเดียเน่าแบล็คฟุต พระคัมภีร์และวรรณกรรมทางศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนาของอินเดีย รวมไปถึงคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา
3. เพื่ออธิบายที่มาของปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิด

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยจากเอกสารและดำเนินการตาม 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิด

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏสัญลักษณ์
ทศบูรพาและงู

2.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความ
เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดจากพระคัมภีร์ของอียิปต์
ทศนะของโสคราติส เทพปรณัมของชาวอเมริกันอินเดียน
เผ่าแบล็คฟุต พระคัมภีร์และวรรณกรรมทางศาสนาฮินดู
และพระพุทธรูปศาสนาของอินเดีย รวมไปถึงคัมภีร์ไบเบิล
ของคริสต์ศาสนา

2.3 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับที่มา
ของปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิด

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาเป็น
สามประเด็น คือ

ประเด็นที่ 1 การศึกษาความเชื่อเรื่อง
การเวียนว่ายตายเกิดจากการตีความสัญลักษณ์ทศบูรพา
และงู

ประเด็นที่ 2 ตัวอย่างเรื่องการเวียน
ว่ายตายเกิดในพระคัมภีร์ของอียิปต์ ทศนะของโสคราติส
เทพปรณัมของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าแบล็คฟุต พระคัมภีร์
และวรรณกรรมทางศาสนาฮินดูและพระพุทธรูปศาสนาของ
อินเดีย รวมไปถึงคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา

ประเด็นที่ 3 ที่มาของปรากฏการณ์
เวียนว่ายตายเกิด

ผลการวิจัย

1. การศึกษาความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด
จากการตีความสัญลักษณ์ทศบูรพาและงู

ทศบูรพาเป็นทิศที่พระสุริยะเสด็จขึ้นในยามรุ่งอรุณ
บ่งบอกถึงการเวียนกลับมาเกิดใหม่อีกวาระหนึ่ง การ
ตีความทศบูรพาว่าเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่จาก
ตัวอย่างที่จะนำเสนอต่อจากนี้ ผู้วิจัยศึกษาจำเพาะแง่มุมที่
มนุษย์แต่ดึกดำบรรพ์สัมผัสได้ถึงความหมายอันศักดิ์สิทธิ์
ของทศบูรพา และจะยังไม่พิจารณาวัตถุประสงคักับทั้ง
สาระของพิธีกรรมที่ปรากฏในแต่ละข้อความ

ใน “นิทานโบราณคดีอียิปต์” มินิทานเกี่ยวกับ
ผู้วิเศษที่น่าสนใจ ชื่อว่า “นิทานของฮอว์เตเดฟ” บอกเล่า
เรื่องราวของเดตีผู้รู้วิธีต่อศีรษะที่ถูกพันหลุดไปแล้ว เมื่อ
ครั้งได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินแห่งอียิปต์ตอนบนและ

ตอนล่าง เดตีสำแดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ด้วย
การตัดหัวเปิดตัวหนึ่ง จากนั้นวางส่วนตัวทางด้านทิศ
ตะวันตกและส่วนหัวไว้ทางทิศตะวันออกของท้องพระโรง
เมื่อเดตีร้ายเวทมนตร์ ส่วนหัวและส่วนตัวของเปิดก็ขยับ
เข้ามาผนวกกัน ทำให้เปิดฟื้นคืนชีพ ลุกขึ้นยืนและส่งเสียง
ร้องเยี่ยงปรกติ

... เขาจึงนำเปิดมาให้ และตัดหัว และวางตัวเปิดไว้
ด้านทิศตะวันตกของท้องพระโรง ส่วนหัวของมันนั้นวางไว้
ด้านทิศตะวันออกของท้องพระโรง แล้วเดตีร้ายมนตร์
และเปิดกระพือปีกมาตามพื้นและหัวของมันก็มาเช่นกัน
และเมื่อมาต่อกัน เปิดก็ลุกขึ้นยืนและร้องก้ำก๋

(วิลเลียม แมทธีว ฟลินเดอร์ส พีทรี, 2550, น. 14)

ประเด็นน่าสนใจไม่ได้อยู่ตรงที่เปิดถึงแม้จะถูกตัด
หัวขาดจากตัวแล้ว แต่ครั้นต้องมนตร์ของเดตีผู้วิเศษก็
สามารถฟื้นคืนชีพ เพราะเป็นอนุภาคที่พบเห็นเป็นประจำ
ในเรื่องเล่าว่าด้วยการฟื้นคืนชีพซึ่งแพร่กระจายอยู่ทั่วทุก
มุมโลก ความน่าประหลาดใจกลับอยู่ ณ จุดที่เป็นตำแหน่ง
วางส่วนหัวเปิดและตัวเปิด เดตีผู้วิเศษได้วางตัวเปิดทางทิศ
ตะวันตกของท้องพระโรง ขณะที่ส่วนหัวถูกวางไว้ด้านทิศ
ตะวันออก พระสุริยะเสด็จขึ้นทางทิศตะวันออกและนั่นเป็น
สัญลักษณ์ของการเกิดใหม่ ส่วนทิศตะวันตกเป็นที่หมาย
ของพระองค์ในยามย่ำเย็นเป็นสัญลักษณ์แห่งการยุติหรือ
ความละจาก รายละเอียดที่เดตีผู้วิเศษวางหัวเปิดไว้ด้านทิศ
ตะวันออกของท้องพระโรงและร้ายมนตร์ทำให้เปิดฟื้นคืน
ชีพสะท้อนความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของชาว
อียิปต์โบราณ เราจึงมีเหตุผลเพียงพอให้เชื่อว่าหากเดตี
ผู้วิเศษสลับปรับเปลี่ยนตำแหน่งที่วาง คือ วางหัวเปิดทาง
ทิศตะวันตกและตัวเปิดไว้ด้านทิศตะวันออกของท้อง
พระโรง ปาฏิหาริย์ที่ว่าเปิดฟื้นคืนชีพ ลุกขึ้นยืนและส่งเสียง
ร้องเยี่ยงปรกติ ก็อาจจะไม่ประจักษ์ต่อพระเนตรของ
พระเจ้าแผ่นดินอียิปต์ตอนบนและตอนล่าง ก็เป็นไปได้

ทิศตะวันออกเป็นตำแหน่งวางศีรษะโค สัตว์
ศักดิ์สิทธิ์ของชาวอินเดีย ระหว่างประกอบพิธีกรรม
เฉกเช่นเดียวกับตำแหน่งวางหัวเปิดของเดตีผู้วิเศษแห่ง
อียิปต์ ยกตัวอย่างใน “กามนิต วาสิวสุ” ตอนที่กามนิตต้อง
สมรสเป็นครั้งที่สองเพราะภรรยาคนแรกของเขาให้กำเนิด

แต่ธิดา ผู้เป็นบิดาจึงจัดหาคู่ครองคนใหม่ให้กับกามนิต ซึ่งนอกจากจะต้องก่อปรด้วยคุณลักษณะของกัลยาณีที่ “ปราชญ์บอกว่าจะมีลูกเป็นผู้ชายที่แกลัวกล้าสามารถถึงห้า คน” (เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2552, น. 126) แล้ว พิธีสมรสก็ดำเนินไปตามขนบประเพณีทุกประการ ครั้น กลับมาจากบ้านของเจ้าสาว กามนิตต้องเข้าไปในบ้าน ตนเอง และยืนอยู่ ณ จุดกลางของห้องประกอบพิธีที่เบื้องบน เป็นหนึ่งโคแดงทั้งตัว ด้านมีชนไว้ขึ้นบน ส่วนศีรษะหันไป ทางตะวันออก

... เข้าไปในบ้าน ข้าพเจ้าต้องไปยืนอยู่กลางห้อง ข้างซ้ายของเจ้าสาว เบื้องบนหนึ่งโคแดงทั้งตัว เอาด้านมีชน ขึ้นไว้ข้างบน และหันศีรษะโคไปทางตะวันออก

(เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2552, น. 128)

ขณะที่ “อุปนิษิต” ปรากฏหลายข้อความเกี่ยวกับ ความศักดิ์สิทธิ์ของทิศตะวันออก เมื่อเด็กชายสัตยกามไป สมัคร์เป็นลูกศิษย์ของท่านอาจารย์โคตมะ ท่านอาจารย์ก็ ประกอบพิธีรับเขาเป็นศิษย์ตามประเพณี จากนั้นได้มอบ ปศุสัตว์ผอมโซจำนวนสี่ร้อยตัวพร้อมกำขับให้เขาดูแลอย่าง ดี สัตยกามตอนปศุสัตว์เข้าไปในป่า และตั้งสัจจะว่าจะไม่ กลับไปหาท่านอาจารย์หากจำนวนปศุสัตว์ยังไม่เพิ่มพูนถึง พัน เมื่อสัตยกามบรรลุเป้าหมายก็ตัดสินใจเดินทางกลับไป หาท่านอาจารย์โคตมะ ระหว่างการเดินทาง เขาได้จุดไฟใน ทุก ๆ ยามย่ำเย็น นั่งผินหน้าไปทางทิศตะวันออกเพื่อบูชา และได้รับคำสอนเกี่ยวกับพรหมันจากผู้ที่ไม่ใช่มนุษย์ ก่อปรด้วย ไฟ หงส์ และนกกลูน

... วันต่อมา สัตยกามออกเดินทาง ตกเย็น เขาจุด ไฟและขณะที่เขาลงนั่งผินหน้าไปทางทิศตะวันออกเพื่อ บูชา เขาได้ยินเสียงมาจากไฟพูดว่า ‘...’

สัตยกามเดินทางต่อไป ตกกลางคืนเมื่อเขาจุดไฟ และลงนั่งผินหน้าไปทางทิศตะวันออกเพื่อบูชา หงส์ตัว หนึ่งบินมาหาเขาและพูดว่า ‘...’

คืนถัดมา ขณะที่สัตยกามจุดไฟและลงนั่งผินหน้า ไปทางทิศตะวันออกเพื่อบูชา นกกลูนเข้ามาใกล้และพูด ‘...’

(สวามี ประภาวณันทะ และเฟรดเดอริค แมนเชสเตอร์, 2553, น. 95)

นอกจากนั้น คัมภีร์พาฬวิสัยยังปรากฏเรื่องเล่า “การผจญภัยของชานแสบท” ที่ตอกย้ำความเชื่อเรื่องการ เกิดใหม่ของชาวอียิปต์โบราณ เรื่องนำเสนอการหลบภัย ไปยังต่างถิ่นของบุรุษชาวอียิปต์นาม ชานแสบท การลี้ภัย ครั้งนี้ยังความตื่นเต้นอเนกประการแก่ชานแสบท ทว่าเมื่อ อย่างเข้าวัยชราเขาก็เริ่มหวนระลึกถึงอียิปต์และใคร่ครวญที่ จะกลับไปสู่อ้อมกอดของแผ่นดินแม่อีกครั้งหนึ่ง ชานแสบท รจนาฎีกาถวายฟาโรห์เคเพอร์-กา-ราผู้เจริญ ขอ พระราชทานราชานุญาตให้ตนกลับไปใช้ชีวิตวัยชราใน อียิปต์ พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชานุญาตตามความประสงค์ พระราชโองการของฟาโรห์เคเพอร์-กา-ราผู้เจริญ ยังความ ปิติแก่ชานแสบทอย่างมหันต์ เขารจนาคำกราบบังคมทูล ตอบราชโองการโดยสรรเสริญพระเจ้าแผ่นดินอียิปต์ ดังนี้

... พระองค์ผู้ทรงเป็นมหาเทพผู้ตั้งนาม ผู้เป็นพระเจ้า แผ่นดินแห่งราชอาณาจักรทั้งสอง, ผู้เป็นที่โปรดปรานของ เทพเจ้าเรา, ผู้เป็นที่พอพระทัยของเทพเจ้าเมนทู, ผู้เป็น ใหญ่แห่งอียิปต์, และแห่งเทพเจ้าอาเมน, ผู้เป็นใหญ่แห่ง พระบัลลังก์แห่งอาณาจักรทั้งปวง, แห่งเซเบก, รา, ฮอรัส, ฮาธอร์, อัทมุ, และเทพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แห่งชอพตุ, เนเฟอร์บิว, ชัมเซท, ฮอรัส, เทพเจ้าแห่งทิศบูรพา, ... เทพเจ้าทั้งหมดทั้งมวลแห่งแผ่นดินอียิปต์และเกาะน้อย ใหญ่ในท้องทะเล

(วิลเลียม แมททิว ฟลินเดอร์ส พีทรี, 2550, น. 68)

วลี “เทพเจ้าแห่งทิศบูรพา” ในคำกราบบังคมทูล ตอบราชโองการของชานแสบททำให้สะดุดตา จากการใช้ ตรรกะง่าย ๆ ว่าเหตุใดเขาจึงไม่ชานพระนามเทพเจ้าแห่ง ทิศอุดร ทิศทักษิณ หรือทิศอื่น ๆ เรื่องที่ชาวอียิปต์โบราณ บูชาเทพเจ้าแห่งทิศบูรพาในที่นี้ น่าจะเกิดจากเหตุผล เดียวกับที่เดดีผู้วิเศษวางหัวเปิดทางทิศตะวันออกและ ตัวเปิดไว้ด้านทิศตะวันตกก่อนจะร้ายมนตร์ทำให้เปิดพื้น ดินชีพ ทั้งสองกรณีสะท้อนความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่โดย ใช้ทิศบูรพาที่พระสุริยะเสด็จขึ้นในยามรุ่งอรุณสว่างเป็น สัญลักษณ์บ่งบอกถึงการถือกำเนิดหรือจุดเริ่มต้น

ประจักษ์ สายแสง อาจารย์ประจำภาควิชาคติชน วิทยา ปรัชญา และศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย นครสวรรค์ (ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2559) ให้ความรู้ เกี่ยวกับการจัดวางตำแหน่งที่นอนของชาวไทยว่า ชาวไทย

นิยมจัดที่นอนโดยให้ศีรษะโหม่งเฉียงไปด้านตะวันออก และทอดบาทไปทางทิศตะวันตก ทั้งนี้เพราะสาเหตุเชิงเทพปกรณัมที่เกี่ยวข้องกับพระคเณศ ตลอดจนการก่อเกิดผลดีต่อสุขภาพร่างกาย กล่าวคือ แสงพระสุริยะในรุ่งอรุณอ่อนพลาภาพกว่ายามบ่ายคล้อย การวางศีรษะทางทิศตะวันออกจึงทำให้ศีรษะเย็นเนื่องจากไม่ต้องแสงแดดนัก ส่วนบาทที่ทอดไปในทิศตะวันตกซึ่งต้องกระแสดวงมากกว่าจะยังความอบอุ่นและทำให้สุขภาพดี

นอกจากนั้น ประจักษ์ สายแสง อธิบายเพิ่มเติมว่า การที่ชาวไทยแต่โบราณนิยมจัดวางตำแหน่งที่นอนให้ศีรษะเฉียงไปทางทิศตะวันออกยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องการเวียนมาเกิดใหม่ โดยกำหนดให้โหม่งเฉียงศีรษะไปยังทิศที่พระสุริยะจะเสด็จขึ้นในยามรุ่งสางของแต่ละวันเป็นสัญลักษณ์

การประกอบกิจสำหรับศพผู้ละสังขารของชาวเวียดนามแตกต่างกับชาวไทยหลายประการ เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือเวียดนามนิยมฝังศพมากกว่าการเผาตามวิถีไทย หลังการฝังครั้งแรก ชาวเวียดนามจะเว้นไว้ช่วงระยะหนึ่งเพื่อให้เนื้อหนังมังสาของผู้เสียชีวิตเน่าเปื่อยและคงเหลือแต่กระดูก ส่วนใหญ่จะเป็นระยะเวลาสามปีหรืออาจนานกว่านั้นขึ้นอยู่กับสภาพของผู้ละสังขารว่ายังเยาว์วัยหรือชราภาพแล้ว จากนั้นญาติพี่น้องจะขุดหลุมฝังศพ ล้างชำระกระดูกให้สะอาด [นิยมใช้สุราขาว] และใส่กระดูกลงในหีบนำไปฝังอย่างถาวร สิ่งที่น่าสนใจคือ กิจทั้งหมดจะต้องประกอบในช่วงเช้าตรู่และต้องให้เสร็จสิ้นก่อนที่ดวงตะวันจะโผล่ขึ้นมาจากทิศบูรพา สาเหตุเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของชาวเวียดนาม ทิศบูรพาเป็นสัญลักษณ์ของการเกิดใหม่ ดังนั้น ขนบประเพณีที่ชาวเวียดนามขุดหลุมฝังศพ ล้างชำระกระดูก และนำไปฝังเป็นครั้งที่สองให้เสร็จสิ้นก่อนพระอาทิตย์ขึ้น จึงสื่อความคาดหวังของประชาชนว่า ญาติผู้เสียชีวิตของพวกเขาจะได้กลับมาเกิดใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดยังประจักษ์จากงูซึ่ง “ไม่มีวันตาย” เพราะลอกคราบเปลี่ยนรูปร่างใหม่เนื่อง ๆ ทรงพลังพลทั้งในเทพปกรณัมอียิปต์ ตำนานของชาวบัชซารีและพระคัมภีร์ปฐมกาลของศาสนาคริสต์ ใน “นิทานของอูรูรา” ของอียิปต์กล่าวถึง ฟาโรห์นา.เนเฟอร์.

กา.ทาทห์ และองค์พระชายาที่ทรงสถานะพระภคินีในขณะเดียวกัน ทรงพระนามว่า อูรูรา เสด็จไปแสวงหาพระคัมภีร์ไสยเวทของเทพเจ้าทอท ซึ่งสามารถใช้สะกดสวรรค์และโลก และทำให้รู้ภาษานกกับสัตว์ทั้งปวงได้ พระเจ้านา.เนเฟอร์.กา.ทาทห์ ทรงเรือไปยังแม่น้ำที่คอปโทส ทรงโยยทรายที่บรรจุมาพร้อมกับเรือลงและทำสนทนายขึ้นในแม่น้ำ ทรงพบว่าบนนั้นมีหีบบรรจุพระคัมภีร์ไสยเวทว่าถูกอารักษ์ด้วยงู แมงป่อง และสัตว์เลื้อยคลานทุกชนิด พระเจ้านา.เนเฟอร์.กา.ทาทห์ ทรงรับมือกับแมงป่องและสัตว์เลื้อยคลานทุกชนิดอย่างง่ายดายด้วยการเป่ามนตร์สะกด ในทางกลับกันทรงต่อสู้กับงูด้วยความยากเข็ญ เพราะงูที่ถูกฆ่าจะเปลี่ยนรูปร่างและมีชีวิตขึ้นใหม่ทันที สุดท้ายพระเจ้า นา.เนเฟอร์.กา.ทาทห์ ตัดสินพระทัยฝังงูเป็นสองท่อนและนำทรายกลบระหว่างชั้นส่วน งูจึงยุติการฟื้นคืนชีพเพื่อต่อสู้กับพระองค์

... แล้วพระองค์ พบว่า บนนั้นมีหีบซึ่งบรรจุพระคัมภีร์ที่รัดด้วยงูและแมงป่องและสัตว์เลื้อยคลานทุกชนิด และด้านข้างพระองค์พบงูที่ไม่มีวันตาย และพระองค์เป่ามนตร์สะกดงูทั้งหลายทั้งแมงป่องและสัตว์เลื้อยคลานทุกชนิดที่พันหีบอยู่เพื่อไม่ให้มันออกมา และพระองค์ไปฝังงูที่ไม่มีวันตาย และสู้กับเขา และฆ่าเขา แต่เขาก็กลับมีชีวิตขึ้นมาอีก และเปลี่ยนรูปร่างใหม่ พระองค์ก็สู้กับเขากลับเป็นครั้งที่สอง แต่เขาก็กลับมีชีวิตขึ้นมาอีก และเปลี่ยนเป็นรูปที่สาม พระองค์ฝันเขาขาดสองท่อนและเอาทรายกลบระหว่างชั้นส่วน เพื่อเขาจะได้ไม่โผล่ขึ้นมาอีก (วิลเลียม แมททิว ฟลินเดอร์ส พีทรี, 2550, น. 158-159)

ขณะที่พระคัมภีร์ปฐมกาลของศาสนาคริสต์มีรายละเอียดที่พระผู้เป็นเจ้าทรงไต่ถามเหตุที่ ‘ชายผู้นั้น’ กินผลของต้นไม้ที่พระองค์ทรงสั่งห้าม เขาตอบว่าเพราะผู้หญิงที่พระองค์ให้มาอยู่กับเขามอบผลไม้ให้ ครั้นพระผู้เป็นเจ้าตรัสถาม ‘หญิงผู้นั้น’ ว่าด้วยเหตุใดจึงทำเช่นนั้น เธอก็กล่าวว่าเพราะงูล่อลวง แคมพ์เบลล์เชื่อมโยงอนุภาคดังกล่าวกับตำนานของชาวบัชซารี ที่งูก็เป็นต้นเหตุชวนให้ผู้ชายกับภรรยาของเขากินผลไม้ต้องห้าม เมื่ออนุสมบัติเทพเสด็จมาจากท้องฟ้า ทรงถามว่าใครบอกให้พวกเขา กินผลไม้ นั้น ก็ทรงได้รับคำตอบทำนองเดียวกันว่า งูเป็น

ฝ่ายบอกให้กิน แคมป์เบลล์กล่าวว่า ในทั้งสองเรื่องนี้เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตที่เป็นอิสระจากอดีตและจะยังคงมีชีวิตอยู่ต่อไป กับทั้งตีความสัญลักษณ์นี้ ดังนี้

... พลังแห่งชีวิตเป็นสาเหตุที่ทำให้งูลอกคราบ เหมือนกับที่พระจันทร์ปลดเปลื้องจากเงามืด งูลอกคราบของมันเพื่อที่จะเวียนว่ายตายเกิด เหมือนกับที่พระจันทร์ปลดเปลื้องจากเงามืดเพื่อที่จะเวียนว่ายตายเกิด ทั้งสองต่างเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายเดียวกัน บางครั้ง จะแสดงสัญลักษณ์อยู่ในรูปของวงกลมที่กลิ้งกินทางของตนเอง นั่นคือภาพของชีวิต ชีวิตนั้นสละชั่วอายุหนึ่ง แล้วก็อีกชั่วอายุหนึ่ง เพื่อที่จะได้เวียนว่ายตายเกิด ความเป็นสัญลักษณ์ของพลังและการรับรู้มตะซึ่งว่าวนอยู่ในแดนแห่งกาละ โยนทั้งความตายไป และเวียนว่ายตายเกิด ไม่มีที่สิ้นสุด มีบางสิ่งเกี่ยวกับชีวิตที่น่าประหลาดอย่างยิ่งเมื่อคุณมองในแง่หนึ่ง เพราะฉะนั้น งูจึงบอกถึงความมีเสน่ห์ และความน่ากลัวของชีวิต

(โจเซฟ แคมป์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 88-89)

2. ตัวอย่างเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดในพระคัมภีร์ของอียิปต์ ทัศนคติของโสคราติส เทพปกรณัมของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าแบล็คฟุต พระคัมภีร์และวรรณกรรมทางศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนาของอินเดีย รวมไปถึงคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา

เทพปกรณัมอียิปต์มีเรื่องเล่าที่เทพเจ้าโอซิริสถูกลงให้เสด็จลงหีบศพระหว่างงานเลี้ยงและถูกโยนทิ้งลงแม่น้ำไนล์ ยังให้พระมหาเทวีไอซิสต้องเสด็จตามหาพระศพของพระสวามี ครั้นทรงพบพระศพแล้ว ทรงนำกลับมาฝังบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำไนล์ ระหว่างเสด็จ พระมหาเทวีไอซิสทรงเปิดฝาทหีบศพ และทอดพระวรกายลงบนเรือนร่างของพระสวามี จากนั้นก็ทรงครรภ์และให้กำเนิดเทพเจ้าฮอรัส แคมป์เบลล์ตีความสัญลักษณ์นี้ว่า สะท้อนวัฏจักรที่ “ชีวิตมาจากความตาย” (โจเซฟ แคมป์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 379)

ขณะที่โสคราติส (Socrates) นักปราชญ์แห่งกรีกโบราณให้ความเห็นว่า จิตวิญญาณของมนุษย์เป็นอมตะวิสัย และมีได้เสื่อมสลายไปพร้อม ๆ กับสรีระร่างกาย หลังละจากสังขาร วิญญาณจะดำรงอยู่ในโลกอื่นชั่วขณะ ก่อนจะหวนกลับมาสู่โลกนี้อีกวาระหนึ่ง

... มินิยายเก่าแก่อยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งเรายังคงจำได้ เล่าทำนองว่ามันดำรงอยู่แน่นอน ที่นั่น หลังจากที่ละจากที่นี่ และว่ามันจะกลับมาสู่โลกนี้อีก และจะมาสู่ความมีชีวิตจากคนที่ตายแล้ว ถ้าเป็นดังนี้ – ถ้าว่าคนเป็นกลับมาสู่ชีวิตอีกจากคนตาย – มันก็เป็นความจริงไม่ใช่หรือ ว่าวิญญาณของเราดำรงอยู่ในโลกอื่น?

(ฮิวท์ เทรดเดนนิค, 2550, น. 129)

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ชีวิตและคุณูปการของโจเซฟ แคมป์เบลล์ต่อการศึกษาเทพปกรณัม” บาร์นี บุญทรง กล่าวถึง “ระบำกระบือ” เป็นเรื่องเล่าของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าแบล็คฟุต (Blackfoot) ซึ่งปรากฏในผลงานของแคมป์เบลล์หลายเล่ม ได้แก่ “The Power of Myth” “The Hero’s Journey” “Myths to Live By” และ “The Masks of God: Primitive Mythology” (บาร์นี บุญทรง, 2552, น. 94-96) สารหลัก คือ ธิดาของครอบครัวหนึ่งไปตกน้ำ เธอบังเอิญมองขึ้นไปยังหน้าผาและเห็นฝูงกระบือพอดี เธอพูดว่า “แหม ถ้าพวกเจ้าก็กลัวลมมานะ ข้าจะแต่งงานกับหนึ่งในพวกเจ้า” ฝูงกระบือจึงก้าวลงมาตามคำพูดของเธอ และกระบือชราที่เป็นพ่อหมอกของฝูงก็พาเธอไป ต่อมาผู้บิดาไปตามหาเธอ และถูกกระบือกระทืบจนเสียชีวิต เมื่อกระบือเห็นสาวน้อยร้องไห้ก็บังเกิดความเห็นอกเห็นใจ เขากล่าวว่า หากเธอสามารถทำให้ผู้บิดากลับมามีชีวิตใหม่ได้ เขาก็จะปล่อยเธอเป็นอิสระ สาวน้อยตกลง เธอได้เศษกระดูกของผู้บิดามาชิ้นหนึ่ง จึงวางลงบนพื้นและคลุมด้วยผ้าห่มของเธอ เธอขับร้องเพลงสุขชีวิตอันเป็นเพลงพิเศษที่ทรงพลังยิ่งใหญ และเธอก็ได้บิดากลับคืนมา บรรดากระบือต่างงงวย พวกเขาขึ้นข้อเสนอจะสอนระบำกระบือให้กับเธอ ในทางกลับกัน หลังจากที่เผ่าพันธุ์ของเธอฆ่ากระบือจำนวนมากสำหรับเป็นอาหาร เธอจะต้องรำรำและขับร้องเพลงพิเศษเพื่อให้ทั้งหมดได้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

นอกเหนือจากตัวอย่างที่กล่าวข้างต้น พระคัมภีร์และวรรณกรรมทั้งของตะวันออกและตะวันตกยังมีข้อความอีกจำนวนมากสะท้อนวัฏจักรแห่งการเกิด-ดับที่หมุนเวียนเป็นรูปกลม ยกตัวอย่างใน “อุปนิษัต” กล่าวถึงวาระที่บุรุษจากชีวิตหนึ่งไปสู่อีกชีวิตหนึ่งโดยมีความตายเป็นสะพานเชื่อม พระมนูอินดูอุปมาการละสังขารของมนุษย์ประดุจดังผลมะม่วง ผลอินทผลัม หรือผลไทรที่แยกออกจากกิ่งก้าน กลายสภาพเป็นอื่นก่อนที่จะเริ่มต้นชีวิต

ใหม่ในอีกรูปกายหนึ่ง เจกเช่นเดียวกับหอยทากเมื่อไต่ไป ถึงสุดยอดท่อน้ำก็ยอมจะคืบตัวไปสู่อีกใบหนึ่ง ครั้งมนุษย์ ละกายเนื้อและหมดความรู้สึก วิญญาณก็จะคืบไปสู่ เรือนร่างใหม่ อันเป็นการเริ่มต้นของอีกภพชาติหนึ่ง

... เมื่อร่างกายของเขาอมลงเพราะความชราหรือ โรคภัยผู้ใกล้ตายแยกตนจากแขนขาของเขา เหมือนผล มะม่วงหรือผลอินทผลัมหรือผลไทรแยกตัวออกจากกิ่งของ มัน และโดยอาการเดียวกับที่เขามา เขาย่อมรีบเดินทางไป ยังก้อยู่ใหม่ และ ณ ที่นั่นถือเอารูปกายอีกรูปกายหนึ่ง เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่

... เหมือนตัวทาก เมื่อไปถึงที่สุดของใบหญ้า ก็ ถือเอาใบหญ้าใหม่และคืบตัวสู่มัน เมื่อละกายนี้และปล่อย ให้มันหมดความรู้สึกแล้วก็ถือเอาเรือนร่างอีกเรือนร่าง หนึ่ง และคืบตนไปสู่มัน

(สวามี ประภาวณันตะ และเฟรเดอริค แมนเชสเตอร์, 2553, น. 166)

ส่วนใน “กามนิต วาสัญญี” ขณะที่กามนิตและवासัญญี ละจากเนื้อหนังมังสาและไปพบกันในแดนสุขาวดี กามนิต แลเห็นดอกบัวที่ดวงวิญญาณของตนประทับเริ่มโรยรา ทั้งยังมีกิลิปดาคล้ายกับถูกเผาไหม้จนมันกลับก็เกิดอาการ ตื่นตระหนก เขาหันไปไต่ถามสาเหตุจากवासัญญีเพราะเธอ เคยเข้าเฝ้าพระองค์พระผู้มีพระภาคเจ้าเมื่อครั้งยังไม่ละ จากมนุษย์โลก วาสัญญีตอบว่าพระพุทธเจ้าทรงประจักษ์ เรื่องนี้อยู่แล้ว จึงตรัสไว้ว่า “มีเกิดก็มีตาย ถึงแก่ความ ทำลายไปจนสิ้น เหมือนกับสวนในโลก และดอกไม้ในสวรรค์ ย่อมร่วงโรยไป” (เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2552, น. 238)

สาระทำนองนี้ยังปรากฏในตอนที่ว่าवासัญญีผนวชเป็น พระภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ออกเดินบิณฑบาตและ ปฏิบัติภักติกิจเยี่ยงสาวกผู้ภักดีต่อพระพุทธเจ้าคนอื่น ๆ บ่าย วันหนึ่ง เธอไปสู่เทวาลัยพระกฤษณ์เพื่อฟังพระปัจฉิมเทศนา และก็เป็นการส่งเสริมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะเสด็จออก จากแคว้นโกสัมพีจาริกไปยังแคว้นแดนตะวันออกของ อินเดีย จึงได้สัมผัสซึ่งกับพระธรรมคำสอนเกี่ยวกับความ ไม่จีรังของสรรพสิ่งบนปฏิภพโลก ตลอดจนวัฏจักรแห่งการ เวียนว่ายตายเกิดที่ว่า “มีเกิดแล้วก็มีดับ”

... พระศาสดาเสด็จจากพระคันธกุฎีมาประทับยืน อยู่บนชั้นบันไดเทวสถาน ตรัสเทศนาถึงความไม่คงที่แห่ง บรรดาสิ่งที่มีความเกิด ตรัสถึงความดับไปแห่งสิ่งทั้งปวงที่ ธรรมชาติปรุงแต่งขึ้น ตรัสถึงลักษณะความร่วงไปเรื่อย เป็นกระแสแห่งบรรดารูปและนาม สรรพสังขารธรรม ล้วนเป็นของไม่คงที่ เลือกเอาอย่างใจไม่ได้ทั้งนั้น แล้วทรง แสดงให้เห็นว่า ความปรารถนาเพื่อเกิดในภพใหม่ใด ๆ ภพนั้น ๆ ย่อมไม่ถาวรคงที่อยู่ได้เลย แล้วทรงกล่าวประโยค ที่เธอเห็นว่าเป็นความทำลายความหวังเสียหมดแต่ก็เป็น ความจริงที่ประจักษ์อยู่ในขณะนี้คือ

‘สูงลิ่วไปจนถึงความสว่างไสวอันล้ำเลิศแห่งสวรรค์ มีเกิดแล้วก็มีดับ’

(เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2552, น. 315)

ใน “อัตชีวประวัติของโยคี” ปรมหังสา โยคานันตะ แบ่งจำแนกการเวียนว่ายตายเกิดออกเป็น 3 ระดับ กับทั้ง ถ่ายทอดข้อมูลในลักษณะการสนทนาระหว่างตนกับ ศรียุคเตศวรผู้เป็นครู ศรียุคเตศวรละสังขารเมื่อวันที่ 9 มีนาคม ค.ศ.1936 ณ อาศรมที่เมืองปรี ประเทศอินเดีย ท่านฟื้นคืนชีพและปรากฏกายต่อหน้าปรมหังสา โยคานันตะ ผู้เป็นศิษย์ในตอนบ่ายสามโมงของวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ.1936 ณ เมืองบอมเบย์ ผู้เป็นครูได้อรรถาธิบายให้ศิษย์ฟังเรื่อง “กายสาม” และ “โลกสาม” ดังนี้

... พระเป็นเจ้าทรงทอหุ้มวิญญาณของมนุษย์เอาไว้ เป็นชั้น ๆ ในกายสาม ... กายแรกคือกายแห่งเหตุที่เกิด จากมโนคติหรือที่เรียกว่า เหตุกาย กายที่สอง คือ ปรมาณู กายอันละเอียดเบาบาง ซึ่งเป็นที่ตั้งของสภาวะจิตและอารมณ์ ของมนุษย์ กายที่สามคือ กายเนื้อ หรือกายหยาบ มนุษย์ ในมนุษย์โลกจะอาศัยประสาทสัมผัสทางกายเนื้อในการ รับรู้ แต่ ปรมาณูคือผู้ที่รับรู้ด้วยจิตสำนึกและอารมณ์ ความรู้สึกและมีร่างซึ่งประกอบขึ้นจากพลังชีพ ส่วนวิญญาณ ที่คงเหลืออยู่แต่เหตุกายนั้น จะดำรงอยู่ในปีติของอาณาจักร ของมโนคติเป็นหลัก

(ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 538)

สาระหลักของสาส์นที่กล่าวมาคือ องค์รวมของ มนุษย์ประกอบด้วย 3 สภาวะ คือ เปลือกนอกที่เป็นเนื้อหนังมังสา ปรมาณูซึ่งเป็นที่ตั้งของจิตและอารมณ์ และวิญญาณ ขณะที่

“สามโลก” ประกอบด้วย มนุษย์โลก ปรามโลก ซึ่งแบ่งออกเป็น ปรามโลกระดับล่างและปรามโลกระดับสูงหรือ “หิรัณยโลก” และเหตุโลก หลังละจากกายเนื้อหรือมนุษย์โลก วิญญาณ จะไต่ระดับไปสู่โลกที่ประณีตกว่าตามลำดับ แต่ปรากฏการณ์ ทำนองนี้ไม่บังเกิดกับวิญญาณทุกดวง หากยังยึดติดกับ กิเลสซึ่งก็มีการแบ่งเป็นลำดับชั้นเช่นเดียวกัน วิญญาณ จะต้องกลับมาเกิดใหม่ในโลกที่ต่ำกว่าเพื่อชำระล้างกรรมที่ ได้ก่อเอาไว้ จนกระทั่งสามารถไต่ไปสู่ภูมิที่สูงกว่าได้ การ เกิดใหม่ในมนุษย์โลกเกิดขึ้นในลักษณะที่ว่า

... หลังการตายของกายเนื้อแต่ละครั้ง วิญญาณจาก มนุษย์โลกที่ยังไม่ได้พัฒนาจิตตนขึ้นมา จะตกอยู่ในภาวะ ครึ่งหลับครึ่งตายเสียเป็นส่วนใหญ่ และแทบจะไม่รับรู้ถึง การมีอยู่ของปรามโลกอันวิจิตรตระการนี้เลย หลังแวมะมา พักในปรามโลกระยะหนึ่ง วิญญาณเหล่านี้จะกลับคืนสู่ มนุษย์โลกเพื่อสั่งสมบทเรียนต่อไป

(ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 553-554)

ด้วยเหตุนี้ “กรรมหยาบหรือกิเลสของมนุษย์ จะต้องขจัดให้หมดสิ้นไปเสียก่อน เจ้าตัวจึงจะอยู่ในปราม โลกต่อไปได้” และ “พวกที่อาศัยอยู่ในปรามจักรวาลเป็น ปกติวิสัยหรือเป็นระยะเวลาอันยาวนานคือพวกที่หลุดพ้นจาก กิเลสอันหยาบหรือความปรารถนาในวัตถุธาตุทั้งปวงโดย สิ้นเชิงแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกลับมาเกิดยังมนุษย์โลก อีก” (ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 553-554)

การหลุดพ้นจากกิเลสและ “ไม่จำเป็นต้องกลับมา เกิดยังมนุษย์โลกอีก” ไม่ได้หมายความว่าวิญญาณดวงนั้น จะสามารถไต่ระดับไปสู่โลกที่สูงส่งกว่า [เหตุโลก] ได้ การ เกิดใหม่จึงไม่เพียงหมายความว่าปรากฏการณ์ที่วิญญาณ ต้องลงไปเกิดในโลกที่อยู่ในระดับต่ำกว่าเท่านั้น ทว่ายัง รวมทั้งการเวียนว่ายตายเกิดในโลกที่เขา [วิญญาณ] ดำรง อยู่เป็นปกติวิสัยด้วย เพราะเหตุที่เขาพอใจกับสภาพดังที่ เป็นอยู่ จึงไม่ได้พัฒนาจิตให้เจริญขึ้นไปในระดับที่สูง กว่าเดิม ครูศรัยูกเตศวรกล่าวว่า วิญญาณที่อาศัยอยู่ใน ปรามโลกต้องถ่ายถอนกรรมอันละเอียดจนหมดจดก่อน ถึงจะ “ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในปรามโลกอีกต่อไป” (ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 537)

การที่วิญญาณหลุดออกจากปรามโลกระดับสูง [หิรัณยโลก] ไปสู่เหตุโลกเป็นเรื่องที่น่ายินดี เพราะเมื่อใด

ก็ตามที่ได้เข้าสู่เหตุโลก โอกาสที่วิญญาณดวงนั้นจะหลอม รวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระเป็นเจ้าก็ขยับเข้ามาใกล้เต็มที่ “งานรื่นเริงเฉลิมฉลองบนโลกทิพย์ระดับสูงอย่างหิรัณยโลก จะจัดขึ้นเมื่อมีผู้หนึ่งผู้ใดยังจิตใจให้เจริญจนหลุดพ้นจาก ปรามโลก พร้อมจะสว่างเข้าสู่สวรรคคในเหตุโลกได้” (ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 542-543)

“ผู้ที่หลงติดอยู่ในเหตุโลกเป็นเวลานานหลายพันปี นั้นมีอยู่ไม่น้อย” (ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 551) การเวียนว่ายตายเกิดในเหตุโลกบังเกิดขึ้นในความคิดและ เกิดจากเหตุที่วิญญาณพอใจกับความปิติสุขอันไม่มีที่สิ้นสุด จนไม่สามารถหลุดออกจากเหตุโลกเพื่อหลอมรวมเป็นหนึ่ง เดียวกับพระเป็นเจ้าได้ ถึงแม้มันจะเป็นเพียงแค่อ้อม กิ่งก็ตาม

... ความตายและการกลับมาเกิดใหม่ในเหตุโลก บังเกิดขึ้นในความคิด ชาวเหตุโลกอาศัยแต่เพียงความรู้ แจ้งที่อยู่เหนือกาลเวลาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง ใช้น้ำพุแห่ง ศานติเป็นเครื่องดับกระหาย ท่องไปด้วยญาณหยั่งรู้ที่ เปรียบได้กับพื้นพสุธาที่ไร้ร่องรอย แหวก้วยอยู่ใน มหาสมุทรแห่งปิติสุขอันไม่มีที่สิ้นสุด

(ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 551)

กล่าวโดยสรุปคือ มนุษย์ที่จิตยังไม่พัฒนาย่อมต้อง เวียนว่ายตายเกิดทั้งในมนุษย์โลก ปรามโลก และเหตุโลก นับครั้งไม่ถ้วนจนกว่าจะหลุดพ้นจากกายทั้งสาม จะอย่างไร ก็ดี การเกิดใหม่ทั้งในมนุษย์โลก ปรามโลกและเหตุโลก ต่างไม่จีรังยั่งยืน เพราะตราบไต่ที่วิญญาณยังไม่รวมเป็น หนึ่งเดียวกับพระเป็นเจ้า เขาก็ยังคงตกอยู่ภายใต้วัฏจักรแห่ง การเวียนว่ายตายเกิดไม่ระดับใดก็ระดับหนึ่งอย่างไม่จบ ไม่สิ้น เมื่อวิญญาณถ่ายถอนกรรมในระดับเหตุโลกจนหมด สิ้นแล้ว จึงจะทะยานออกจากเหตุกายและผลสานกับกระแส แห่งพระผู้เป็นนิรันดร์ได้

... หลังถ่ายถอนกรรมในระดับเหตุโลกหรือเมล็ด พันธุ์แห่งกิเลสในอดีตได้ วิญญาณที่ถูกขังก็จะคลายจุก ไม่ก๊อกลงแห่งอวิชชา ทะยานออกมาจากเหตุกายที่เป็น เหมือนนาขนะชั้นสุดท้ายที่รองรับวิญญาณเอาไว้ และผลสาน เข้ากับกระแสแห่งพระผู้เป็นนิรันดร์

(ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 555)

ครั้งปฐมทั้งสา โยคานันทะเดินทางสู่สหรัฐอเมริกา เพื่อเผยแพร่กิริยาโยคะไปยังฟากฝั่งตะวันตก ได้ศึกษาคัมภีร์ไบเบิลจากมุมมองของชาวตะวันออกแทนที่จะยึดหลักทฤษฎีของทางตะวันตกตามชนบเดิม ปรากฏว่าข้อความหลายตอนในคัมภีร์ไบเบิลสะท้อนมโนทัศน์ว่าด้วยกฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิดมิได้แตกต่างไปจากพระคัมภีร์จากฟากฝั่งตะวันออก ปฐมทั้งสา โยคานันทะจึงเชื่อมั่นว่าวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดบังเกิดขึ้นกับพระคริสต์และจอห์น ผู้เป็นครุของพระองค์ในปางที่ผ่าน ๆ มา ข้อความหลายตอนในพระคัมภีร์บอกเป็นนัยว่า เมื่อชาติที่แล้ว จอห์น กับพระเยซู ก็คือ เอลียาห์ (Elijah/Elias) กับ เอลีซา (Elisha/Eliseus) ผู้เป็นศิษย์

... เนื้อความตอนท้ายของพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเก่าเป็นการทำนายว่าเอลียาห์กับเอลีซาจะกลับมาเกิดอีกครั้ง ‘ดูเถิด เราจะส่งเอลียาห์ผู้พยากรณ์มายังเจ้าก่อนวันแห่งพระยะโฮวาห์มาถึง คือวันที่ใหญ่ยิ่งและน่าสะพรึงกลัว’ (ปฐมทั้งสา โยคานันทะ, 2554, น. 416)

ดังนั้น จอห์น [เอลียาห์] จึงได้ถือกำเนิดเร็วกว่าพระคริสต์ [เอลีซา] เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำสาส์นประกาศการประสูติของพระองค์ ทูตสวรรค์องค์หนึ่งสำแดงตนต่อเศคาริยาห์ผู้เป็นบิดาและแจ้งให้ทราบเรื่องที่ว่า จอห์น บุตรชายที่จะถือกำเนิดของเขาคือเอลียาห์กลับชาติมาเกิด “แต่ทูตสวรรค์นั้นกล่าวแก่ท่านว่า เศคาริยาห์เอ๋ย อย่ากลัวเลย ด้วยได้ทรงฟังคำอธิษฐานของท่านแล้ว นางเอลีซาภรรยาของท่านจะมีบุตรเป็นชาย และท่านจงตั้งชื่อบุตรนั้นว่าจอห์น ... เขาจะนำพงศ์พันธุ์อิสราเอลหลายคนให้หันกลับมาหาพระเจ้าของเขาทั้งหลาย เขาจะนำหน้าพระองค์” (ปฐมทั้งสา โยคานันทะ, 2554, น. 417)

ส่วนพระเยซูก็ทรงตรัสเผยเรื่องที่เอลียาห์ คือจอห์นใน 2 วาระ สังเกตได้จากข้อความ 2 ตอน ตามลำดับคือ “เอลียาห์นั้นได้มาแล้ว และเขารู้จักท่านไม่ ... แล้วเหล่าสาวกจึงเข้าใจว่า พระองค์ได้ตรัสแก่เขาให้เล็งถึงจอห์น ผู้ได้รับบัพติศมา” และ “เพราะว่าคำของผู้เผยพระวจนะทั้งหลาย และธรรมบัญญัติได้พยากรณ์มาจนถึงจอห์นนี้ ถ้าท่านทั้งหลายจะยอมรับให้เป็น ก็จอห์นนี่แหละ เป็นเอลียาห์ซึ่งจะมานั้น” (ปฐมทั้งสา โยคานันทะ, 2554, น. 417)

ปฐมทั้งสา โยคานันทะ อธิบายว่า สาเหตุที่จอห์น ปฏิเสธว่าตนไม่ใช่เอลียาห์ก็เพราะ “ท่านหมายความว่าท่านลงมาเกิดในร่างอันต่ำต้อยของจอห์น มิใช่ในร่างอันสูงส่งของครุผู้ยิ่งใหญ่เยี่ยงเอลียาห์อีกต่อไป” (ปฐมทั้งสา โยคานันทะ, 2554, น. 417) ในปางที่เอลียาห์ [จอห์น] สวมบทบาทเป็นครุของเอลีซา ซึ่งก็คือ พระคริสต์ในปางถัดไป เอลีซาผู้เป็นศิษย์ได้ร้องขอ ‘ให้ฤทธิ์เดชของท่านอยู่กับข้าพเจ้าตามสิทธิบุตรหัวปี’ แต่ผู้เป็นครุก็ยอมรับว่า ‘ท่านขอสิ่งที่ยากนัก’ บทบาทของครุกับศิษย์ได้พลิกกลับสลับกันในชาติถัดไป จอห์น [เอลียาห์] ไม่จำเป็นต้องเป็นครุของพระเยซู [เอลีซา] อีกต่อไป เพราะผู้เป็นศิษย์ได้สมบูรณ์พร้อมด้วยทิพยลักษณะแล้ว

3. ที่มาของปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิด

ผู้วิจัยอธิบายที่มาของความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดในโครงการวิจัย “การวิเคราะห์คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเพื่อบูรณาการการเรียนการสอน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ ‘นางเต็ม-นางก้าม’ กับ ‘นางอุทธรา’ ” (เจือง ถิ หั่ง, 2558, น. 113-114) ว่า บังเกิดจาก 2 ปัจจัยหลัก ปัจจัยที่ 1 คือ อิทธิพลของวัฒนธรรมเกษตร ไร่แซฟแคมป์เบลล์ ให้ความเห็นว่า ในวัฒนธรรมป่าและวัฒนธรรมการเพาะปลูก ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่เกิดจากประสบการณ์ของชาวพื้นเมืองที่ว่า พืชผักชนิดต่างๆ ครั้งถูกตัดกิ่งเล็มยอดแล้วย่อมไม่ตายกลับมีกิ่งก้านสาขา งอกเงยออกมาใหม่ ทำให้เชื่อมโยงได้กับวัฏจักรของชีวิตว่าการตายมิใช่จุดสิ้นสุดแต่เป็นการเริ่มต้นสำหรับชีวิตใหม่ แนวความคิดทำนองนี้มักจะไม่ประจักษ์แก่ชาติพันธุ์ที่ถูกโอบล้อมด้วยวิถีแห่งการไล่ล่าสัตว์ป่า เพราะ “หากฉีกแขนขาของสัตว์ตัวหนึ่งออก มันจะไม่งอกออกมาอีก เว้นเสียแต่ว่าสัตว์ตัวนั้นจะเป็นสัตว์เลื้อยคลานบางชนิด” (โจเซฟแคมป์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 212-213)

ส่วนปัจจัยที่ 2 คือ เงื่อนไขการส่งต่อ ปัจจัยการส่งต่อสัมพันธ์โดยตรงกับรูปแบบความคิดปฐมภูมิ หรือ อาร์คีไทป์ [Archetype] ของยุง ยุงเข้าใจว่ามีรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นต้นเค้าของความคิดและอนุภาคต่างๆ ยังให้กรรมและแนวความคิดจำนวนมาก ถึงแม้จะประจักษ์ในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่กลับมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน แม้ความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิดจะปรากฏสอดคล้องใน

นิทานของไทยและเวียดนาม แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าแนวคิดนี้จะมียุทธศาสตร์เฉพาะในประเทศไทยกับเวียดนาม หรือปรากฏในภาคพื้นตะวันออกเป็นครั้งแรก ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เป็นการขยายผลจากแนวคิดที่มีมาตั้งแต่บรรพกาลอันเป็นสาเหตุยังให้มีลักษณะคล้าย ๆ กันและใกล้เคียงกับแม่พิมพ์หรืออนุภาคต้นแบบ

นอกจากนั้น นักปราชญ์ชาวกรีกและชาวอินเดียจำนวนหนึ่งอธิบายที่มาของปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิดว่า เกิดจากที่มนุษย์หมกมุ่นอยู่กับอวิชชา จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดชาติแล้วชาติเล่าเพื่อชำระล้างผลการก่อกรรมทำบาปของตน ผู้วิจัยขอหยิบยกตัวอย่างประกอบสามตัวอย่างดังนี้

ใน “เพลโต วันสุดท้ายของโสคราตีส” โสคราตีสกล่าวว่า วิญญาณของปัจเจกที่ไม่ใช่คนที่จะต้องล่องลอยไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการรับโทษสำหรับพฤติกรรมเลวทรามในอดีต จวบกระทั่งเข้าสู่สถิตอยู่ในร่างเรือนใหม่ ด้วยความทะยานอยากในมตะวิสัยและการยึดติดกับอัตตาตัวตน

... เซบีส แนนอน พวกนี้ไม่ใช่วิญญาณของคนดี แต่เป็นพวกร้าย ๆ และถูกกำหนดให้ท่องเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อเป็นการรับโทษสำหรับความประพฤติเลวทรามในอดีต พวกเขาท่องเที่ยวไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งในที่สุดในฐานะที่มีความอยากติดยึดอยู่ในรูปกายซึ่งตามอยู่ไม่หยุดหย่อน ก็จะเข้าไปถูกขังในร่างกายอีกวาระหนึ่ง และตั้งที่ คุณอาจคาดไว้ พวกเขาจะยอมยึดติดกับตัวตนหรือธรรมชาติที่มีลักษณะนิสัยเหมือนกับที่เขาได้ปรุงแต่งไว้เมื่อสมัยมีชีวิตอยู่

(ฮิวท์ เทรดเดนนิค, 2550, น. 161)

ส่วนภารตนิยายเรื่อง “ภฤคุ” กล่าวถึงภฤคุผู้เป็นโอรสที่เกิดจากใจของพระพรหม ทรงได้รับความเคารพนับถือจากเทวดาและอสูรเพราะเป็นฤษีผู้ยิ่งใหญ่ เจียบขาดและมีสติปัญญาอันมาก สิ่งที่ภฤคุครุ่นคิดและใคร่ครวญจะหาคำตอบมากที่สุดคือ “ใครเป็นพระเจ้าสูงสุดที่แท้จริง แต่เพียงผู้เดียว” (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2547, น. 114) เหตุเพราะทวยเทพ อสูร และมนุษย์ถือว่าพระผู้เป็นเจ้ามี 3 พระองค์และทรงสถานะมหาเทพสูงสุดเสมอกัน พระพรหมเป็นเทพผู้สร้าง พระวิษณุ [พระนารายณ์] เป็นเทพผู้ถนอมโลก ส่วนพระศิวะ [พระอิศวร] เป็นเทพผู้ทำลาย ทั้ง 3 พระองค์ต่างมีสาวกที่นิยมเลื่อมใสศรัทธาแยกกันเป็น

องค์ ๆ และต่างฝ่ายต่างยืนยันว่าเทพเจ้าของตนเป็นพระเจ้าสูงสุด หลังจากที่ไตร่ตรองโดยถ่วงถ่วงแล้ว ภฤคุตัดสินใจทดลองพระมหาเทพทั้ง 3 พระองค์เพื่อหาข้อสรุปที่ว่าพระองค์ใดเป็นพระเจ้าสูงสุดที่แท้จริง

ภฤคุพรหมฤษีดำเนินไปยังพรหมโลกที่ประทับของพระบิดาเจ้าเป็นอันดับแรก แลเห็นพระบิดามหะประทับนั่งอยู่ในสมาธิอันลึกซึ้ง ทรงไม่ใยดีต่อสรรพสิ่งรอบพระวรกายรวมทั้งพระบุตรของพระองค์ด้วย ภฤคุจึงตั้งใจแสดงกิริยาเยโสฝัดกับความนอบน้อมเช่นเคย ทำให้พระพรหมทรงกริ้วสุดขีด และจัดแจงจะเปล่งพระสุรเสียงสาปสรรพระบุตรผู้โอหังของพระองค์ ทว่าโชคดีที่ภฤคุได้อันตรธานหายไปจากพรหมโลกเสียก่อน เหตุเกิดขึ้นยังข้อคิดให้กับภฤคุว่าพระบิดามหะยอมไม่ใช้พระเจ้าที่แท้จริงเพราะไม่สามารถอดกลั้นพระอารมณ์กับทั้งทรงขาดชั้นดีธรรม พระมหาฤษีมุ่งหน้าต่อไปยังภูเขากโรลาสที่เผือกผ่องแห่งพระศิวะเจ้าหวังจะได้เข้าเฝ้าพระผู้ทรงทิตพระจันทร์เป็นปิ่น แต่ไม่สมประสงค์เพราะเป็นเพลลาที่พระศิวะทรงสำราญอยู่ด้วยพระแม่ปารวตี ทรงมีเทวบัญชาห้ามมิให้ใครรบกวน ภฤคุรู้สึกเสียใจอย่างมากและเข้าใจว่าพระศิวะก็ไม่ใช้พระเจ้าที่แท้จริงเหมือนกับพระพรหมเนื่องจากทรง “ต้อนรับแขกผู้มาเยือนอย่างไร้หัวใจ” (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2547, น. 116)

ท้ายที่สุด ภฤคุพรหมฤษีดำเนินไปยังไวคุณฐสถาน ที่ประทับแห่งองค์พระนารายณ์เป็นเจ้า แลเห็นองค์พระวิษณุบรรทมนิ่ง พระเนตรปิดสนิท จึงปราดเข้าไปใกล้แล้วยกบาทขึ้นเตะที่พระทรวงอย่างแรง ตรงกันข้ามกับความคาดคะเนของภฤคุว่า พระเป็นเจ้าจะทรงพิโรธ พระวิษณุกลับแสดงความเป็นห่วงและตรัสถามภฤคุถึงอาการเจ็บปวดจากที่ต้องพระทรวงของพระองค์ ภฤคุซาบซึ้งในน้ำพระหฤทัยของพระมหาเทพ ทรงสรรเสริญพระองค์ว่าเป็นพระเจ้าสูงสุดที่แท้จริง อย่างไรก็ตามภฤคุก็ทราบดีว่าพระพรหมและพระศิวะทรงมิใช่พระเจ้าที่แท้จริงเพียงเพราะพระจริยาวัตรของสองพระองค์ไม่สบอารมณ์ของเขานั้นไม่ยุติธรรม การจะเข้าถึงหรือสัมผัสพระเจ้าที่แท้จริงต้องอาศัยดวงจิตที่บริสุทธิ์เต็มที่ ครั้นดวงจิตเข้าถึงพระเจ้าได้แล้ว ปัญหาทั้งหมดจะพลันหายไป ไม่มีความสงสัยและไร้ซึ่งการเปรียบเทียบ แต่หากมนุษย์ยังหลงผิดก่อกรรมทำ

บาป และไม่ยอมแลเห็นความเป็นจริง ก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดวนอยู่ในสังขารสาครเป็นชาติแล้วชาติเล่า

... *ดูก่อน พระประชาบดี ดวงจิตของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนถูกปกคลุมถูกหุ้มห่อด้วยมายา คือความเข้าใจผิด หลงผิด ทำให้ต้องก่อกรรมทำบาป ทำชั่ว มีรู้จักหยุดหย่อน มายาคือความหลงผิดนี้ เป็นเครื่องหุ้มห่อดวงจิตจนมืดมิด ไม่แลเห็นความจริง ทำให้เวียนว่ายตายเกิดวนอยู่ในสังขารสาคร ชาติแล้วชาติเล่า*

(ศักดิ์ศรี เข้มนัดดา, 2547, น. 121)

ใน “กามนิต วาสัญญี” ตอนที่อภิลมาลจอมโจรที่เคยจับตัวกามนิตเรียกค่าไถ่และความอำมหิตของเขายังความหวาดผวาแก่ประชาชนไปถ้วนทั่ว ได้ผนวชเป็นสาวกผู้เจริญรอยตามพระบาทแห่งพระพุทธเจ้า เดินทางไปสำรวจความเป็นอยู่ของกามนิตตามที่ได้สัญญาไว้กับवासัญญีภรรยาทั้งสองคนของกามนิตใช้คำบริภาษอย่างรุนแรงขับไล่กับภรรยาเร่ร่อนออกไปจากประตูบ้าน กามนิตรู้สึกละอายใจกับบรรดาภรรยาซึ่งไม่เป็นไปตามธรรมเนียมอินเดียแต่เก่าก่อนที่เจ้าของบ้านจะต้องต้อนรับแขกมาเยือนเยี่ยงเทพยดาเจ้า ทว่าอภิลมาลนักบวชผู้ควรแก่การบูชากล่าวกำชับว่า ตนไม่โกรธเคืองและไม่ยึดติดต่อภรรยาเพราะพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ใดก็ตามที่ยังมีโทสะ แม้จะตายจากมนุษย์โลกก็ยังไม่ถึงที่ปรารณาที่แท้จริง บุคคลต้องไปเกิดที่นั่นบ้างที่นั่นบ้าง ก็เพราะกรรมเป็นเหตุปรุงแต่งให้ไปเกิด หาใช่เพราะอำนาจเด็ดขาดที่มาจากสวรรค์ไม่

... *ดูก่อนคฤหบดี อาตมาจะโกรธต่อภรรยาได้อย่างไร เพราะพระศาสดาได้ตรัสสอนว่า ‘ดูก่อนสาวกทั้งหลาย แม้ร่างกายจะถูกโจรผู้ร้ายเลื่อยขาดเป็นท่อน ๆ ก็ดี ถ้ายังมีโทสะอยู่ก็ยังไม่ถึงทางที่ปรารณา’*

... *ที่บุคคลต้องไปเกิดที่นั่นที่นั่นในโลกมนุษย์บ้าง ในสวรรค์บ้าง ในนรกบ้าง เพราะกรรมเท่านั้นเป็นเหตุปรุงแต่งให้ไปเกิด หาใช่เพราะอำนาจเด็ดขาดที่มาจากสวรรค์ไม่*

(เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2552, น. 135, 269)

ส่วนปรหมังสา โยคานันทะ นำเสนอประเด็นนี้ใน “อัตชีวประวัติของโยคี” ทำนองว่า หากมนุษย์ไม่ฝึกฝนพัฒนาจิตและเข้าถึงพระเป็นเจ้าตั้งแต่ยังอยู่ในกายเนื้อ ซึ่งมีความหมายเดียวกับการใช้ชีวิตตามครรลองแห่ง

ธรรมชาติ และพอใจกับสรรพสิ่งที่เป็นมตะวิสัย เขาก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังขารวิภวเพื่อชำระล้างกรรมนับล้านปีจึงจะบรรลู่ถึงความหลุดพ้นได้

... *การใช้ชีวิตตามครรลองแห่งธรรมชาติเยี่ยงทาสจัดเป็นวิถีทางอันน่าอัปยศ การจำกัดตนเองให้อยู่แต่เฉพาะในกรอบของวิวัฒนาการตามขั้นตอนธรรมชาติทำให้มนุษย์ไม่สามารถเร่งรัดเวลาให้เร็วขึ้นได้ ต่อให้ใช้ชีวิตตามครรลองของธรรมชาติที่มีอิทธิพลเหนือกายและจิตของตนโดยไม่ผิดพลาดเลยแม้สักน้อย มนุษย์ก็ยังคงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังขารวิภวนับล้านปีกว่าที่จะบรรลู่ถึงความหลุดพ้นได้*

(ปรหมังสา โยคานันทะ, 2554, น. 315)

สรุปคือ มีอย่างน้อย 3 มรรควิถีอธิบายที่มาของความเชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิด วิถีที่ 1 คือ อิทธิพลของวัฒนธรรมเกษตร วิถีที่ 2 ว่าด้วยการขยายต่อจากแนวความคิดปฐมภูมิหรืออาร์คไทป์ และวิถีที่ 3 คือ การที่มนุษย์ไม่สามารถสลละละอึดตาและวัตถุที่ไม่จริง จำต้องเวียนว่ายตายเกิดเพื่อสะสางกรรมเก่าจนหมดจดจึงจะบรรลู่ถึงความหลุดพ้นได้

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาจุดมุ่งหมายประการที่ 1 ทำให้ทราบถึงความหมายศักดิ์สิทธิ์ของทศบูรพาที่เป็นสัญลักษณ์ของการถือกำเนิดเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดยังประจักษ์จากสัญลักษณ์ของงูที่ไม่มีวันตายเนื่องจากลอกคราบเปลี่ยนรูปร่างใหม่ไปเรื่อยๆ ส่วนการศึกษาตัวอย่างเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดตามจุดมุ่งหมายประการที่ 2 ทำให้ทราบว่า ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดสะท้อนวิถีจักรที่ “ชีวิตมาจากความตาย” จากเทพปกรณัมของอียิปต์ ตลอดจนทัศนะของโสคราตีสที่เข้าใจว่า หลังละจากสังขาร วิญญาณจะดำรงอยู่ในโลกอื่นชั่วขณะก่อนที่จะวนกลับมาสู่มนุษย์โลกอีกวาระหนึ่ง และจากเทพปกรณัมของชาวอเมริกันอินเดียนเผ่าแบล็คฟุต นอกจากนั้น ข้อความหลายตอนใน “อุปนิษัต” “กามนิต วาสัญญี” และ “อัตชีวประวัติของโยคี” ก็ทำให้ทราบถึงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดของชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูและ

พระพุทธศาสนา กับทั้งประชาชนผู้นับถือศาสนาคริสต์ได้อย่างชัดเจน ขณะที่ผลการศึกษาค้นคว้าประการที่ 3 ทำให้ทราบว่า นอกเหนือจากสาเหตุอันเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเกษตร และทฤษฎีอาร์คิไทป์ที่ได้นำเสนอในโครงการวิจัย “การวิเคราะห์คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเพื่อบูรณาการการเรียนการสอน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ ‘นางเต็ม-นางก้าม’ กับ ‘นางอุทธรา’ ” แล้ว ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดยังสามารถอธิบายว่า เกิดจากที่มนุษย์ไม่สามารถสลละละอึดตาและวัตถุที่ไม่จีรัง จึงต้องเวียนมาเกิดใหม่เรื่อย ๆ เพื่อชำระล้างกรรมเก่า

ประจักษ์ สายแสง (ผู้ให้สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2559) ตั้งข้อสังเกตหลายประการเกี่ยวกับความหมายอันศักดิ์สิทธิ์ของทศบูรพาในการดำเนินชีวิตของประชาชนไทย เป็นต้นว่า พระพุทธรูปในประเทศไทยมักจะมีลักษณะหันพระพักตร์ไปยังทิศตะวันออก คนไทยสมัยโบราณจำนวนไม่น้อยตัดสินใจตั้งบ้านตั้งทางทิศตะวันออกหรือทิศใต้ และ ระหว่างที่ล้างชำระหน้าในตอนเช้า ชาวไทยก็นิยมหันหน้าไปสู่อุทิศตะวันออกหรือทิศใต้เช่นเดียวกัน เพราะเชื่อว่าจะเป็นสิริมงคล

ขณะที่ไม่เพียงเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ทว่ายังสวมบทบาทประหนึ่งทูตนำส่งสารระหว่างมนุษย์กับภูเข ตลอดจนเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นทวิภาวะอยู่ในตัว แคมพ์เบลล์เล่าว่า ภูเขเป็นที่เคารพนับถือในวัฒนธรรมของชาวอเมริกันอินเดียน พวกเขาเชื่อว่าภูเขาคือพลังที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดที่จะต้องสร้างมิตรภาพด้วย พร้อมกันนั้น ได้ยกตัวอย่างระบอบของชนเผ่าโฮปปี (Hopi) ดังนี้

... ที่นั่น เขาจะจับงูใส่เข้าไปในปาก สร้างมิตรภาพกับพวกมัน แล้วก็ส่งพวกมันกลับไปยังภูเข เหมือนกับที่พวกมันได้นำสารแห่งภูเขามายังมนุษย์ การประสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแสดงให้เห็นในความสัมพันธ์กับงูในลักษณะนี้ งูเลื้อยไปราวกับสายน้ำ และมีความเกี่ยวพันกับน้ำ แต่ลิ้นของมันแลบเป็นไฟตลอดเวลา คุณจึงมีทวิภาวะอยู่ด้วยกันในตัว

(โจเซฟ แคมพ์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 90)

หนังสือ “พลาณภาพแห่งเทพปรณัม” ยังมีเรื่องเล่าที่น่าสนใจเกี่ยวกับบุรุษนามทิเรซิอาส (Tiresias) เขาไปพบงูใหญ่สองตัวที่กำลังร่วมสังวาสอยู่ด้วยกัน จึงนำไม้เท้าวางไว้ระหว่างงูทั้งสอง เป็นเหตุให้ทิเรซิอาสต้องดำเนินชีวิตตั้งสตรีในช่วงเวลาหลายปีก่อนที่จะสามารถกลับสู่สภาพเป็นบุรุษอีกครั้งหนึ่ง (โจเซฟ แคมพ์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส, 2551, น. 429)

ส่วนตัวอย่างของการเวียนมาเกิดใหม่ปรากฏในวรรณกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายฉบับ เช่นว่า ในนิทานพื้นบ้านไทยเรื่อง “นางอุทธรา” พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงชาติถัดไปของหญิงและชายที่ร่วมกระทำความกรรมกับนางอุทธราว่า เศรษฐีผู้ปิดตาผู้เป็นบิดาของตัวละครเอกเกิดเป็นพระเทวทัต ผู้เป็นภรรยาบ่อยเกิดเป็นนางจิญจมาณวิกา นางอุชฺฐิตตารรยาหลวงเป็นพระกสิโคตรมณีเถรี โอรสธิดาสองพระองค์ที่บังเกิดจากนางอุทธราและพระยาพรหมทัตต์ได้เป็นพระอุบลวรรณาเถรีและพระราहुล ขณะที่พระยาพรหมทัตต์ผู้เป็นพระสวามีทรงได้เป็นพระตถาคต พระผู้ทรงเป็นที่พึ่งแก่โลกทั้งสาม (เจือง ถิ หั่ง, 2558, น. 127) ปรณัมเกี่ยวกับการกลับชาติมาเกิดของพระโพธิสัตว์ยังปรากฏอยู่ใน “ปัญญาสาตก” “ทศชาตก” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “เวสสันดรชาตก” ที่กล่าวถึงพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ทฤษฎีการถือกำเนิดเกิดใหม่ยังมีอีกหลายแง่มุมที่น่าสนใจ องค์ทะโลลามะที่ลิปส์ เท็นชิน กยัตโซ แห่งธิเบตกล่าวไว้ใน “จิตแห่งคุรุ” (ราจีฟ เมโรทรา, 2548, น. 7) ว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาบางเล่มกล่าวถึงอนุภาคว่างเปล่าในฐานะเป็นต้นกำเนิดของร่างกาย และก็เป็นต้นกำเนิดแห่งจักรวาลทั้งมวล อะไรก็ตามที่มีการเปลี่ยนแปลงจะได้รับผลกระทบจากเหตุและปัจจัย ดังนั้น จิตใจที่ไม่คงที่และเปลี่ยนแปลง [จิตที่ยังมีกิเลส] ก็ย่อมจะเป็นผลของเหตุและปัจจัยด้วยเช่นเดียวกัน และนี่คือพื้นฐานของทฤษฎีการเกิดใหม่ องค์ทะโลลามะที่ลิปส์เข้าใจว่า กระบวนการเกิดใหม่ที่แท้ก็คือการต่อเนื่องของจิตใจ หรือการต่อเนื่องของชีวิต

... ชีวิตถูกคัดสรรมาด้วยกระบวนการเกิดใหม่ที่เริ่มจากร่างกายละเอียดระดับเซลล์ ประจวบกับจิตวิญญาณที่ยังมีกิเลส ซึ่งเป็นจิตหยาบ ดังนั้นกระบวนการเกิดใหม่ คือการต่อเนื่องของจิตใจ หรือการต่อเนื่องของชีวิต และ

กระบวนการเกิดใหม่เป็นการเกิดอย่างจงใจในเวลาหนึ่งในสถานที่หนึ่ง

(ราชีฟ เมโรทรา, 2548, น. 7)

องค์ทะโลลามะที่ลึบสี่แห่งธิเบตได้รับการยอมรับว่าเป็นพระอวโลกิเตศวรหรือพระพุทธเจ้าแห่งความกรุณา อวตาร ทว่าพระองค์ไม่เห็นด้วยกับเรื่องนี้ในแง่ที่จิตวิญญาณของพระอวโลกิเตศวรหวนกลับมามนุษย์โลกอีกวาระหนึ่งโดยอาศัยรูปนามของพระองค์เป็นยานพาหนะ อย่างไรก็ตาม องค์ทะโลลามะที่ลึบสี่ยอมรับว่า พระองค์มีสายสัมพันธ์ทางกรรมอย่างแน่นแฟ้นกับองค์ทะโลลามะที่ลึบสาม “ในฝันของอาตมา อาตมาเคยพบองค์ทะโลลามะที่ลึบสามถึงสามครั้ง อาตมาไม่เชื่อว่า อาตมาจะต้องเป็นคนเดียวกัน แต่อาตมารู้สึกได้ว่าอาตมามีสายสัมพันธ์ทางกรรมอย่างแน่นแฟ้นสืบเนื่องกันมากับพระองค์” (ราชีฟ เมโรทรา, 2548, น. 5) ดังนั้น พระองค์จึงเชื่อว่า พระองค์เกิดมาเพื่อปฏิบัติภารกิจของทะโลลามะองค์ที่ลึบสามให้สำเร็จ เมื่อมองจากแง่มุมนี้แล้ว การเวียนว่ายตายเกิดยังสามารถตีความว่า เป็นการต่อยอดทางด้านแนวความคิดและอุดมการณ์ได้ด้วย

... การกลับชาติมาเกิดมีหลายลักษณะด้วยกัน บางกรณีก็เป็นคนเดียวกัน หรือชีวิตเดียวกัน บางกรณีไม่ใช่คนเดียวกัน แต่เป็นบางคนที่มาแทนที่เขหรือเธอ บางกรณีเป็นญาติกัน ดังนั้นที่คุณถามอาตมาว่า อาตมาเป็นการกลับชาติมาเกิดของทะโลลามะหรือไม่ คำตอบของอาตมาก็คือใช่ แต่ไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้น อาตมาเกิดมาเพื่อปฏิบัติภารกิจของทะโลลามะองค์ที่ลึบสามให้สำเร็จ แต่ถ้าคุณถามว่าอาตมาเป็นผู้กลับชาติมาเกิดของทะโลลามะองค์ที่ลึบสามหรือไม่ คำตอบของอาตมาก็ต้องว่าไม่ใช่

(ราชีฟ เมโรทรา, 2548, น. 6)

อีกหนึ่งตัวอย่างที่ช่วยให้การตีความเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดซึ่งหมายถึงเป็นนัยถึงการต่อยอดทางด้านแนวความคิดและอุดมการณ์มีน้ำหนักมากขึ้น คือ แนวความคิดเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างกาละกับเทศะ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) (ค.ศ.1879-1955) นักฟิสิกส์ชื่อดังชาวเยอรมันอธิบายสัมพันธภาพระหว่างกาละกับเทศะ ว่า กาละกับเทศะเป็นเรื่องที่ไม่อาจแยกออกจาก

กัน “จะพูดถึง space โดยปราศจาก time ไม่ได้ ฉะนั้น space-time จึงเขียนเหมือนเป็นคำๆ เดียวกัน โดยมีเครื่องหมายไฮเฟนคั่นเท่านั้น” (กิงแก้ว อุตถากร, 2541, น. 38) แต่ในความเป็นจริง สัมพันธภาพระหว่างกาละกับเทศะปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางโศกวิทยาตั้งแต่ยุคก่อนคริสตกาล นอกจากประเด็นเกี่ยวกับอะตอม คัมภีร์ทางโศกวิทยายังมีอธิบายเชิงวิทยาศาสตร์อื่น ๆ รวม 10 ประการ ซึ่งในนั้นประการที่ 10 ว่าด้วยสัมพันธภาพระหว่างเวลากับระยะทาง (ปรมหังสา โยคานันทะ, 2554, น. 87)

ขณะที่การอธิบายที่มาของปรากฏการณ์เวียนว่ายตายเกิดว่า เกิดจากที่มนุษย์ไม่สามารถสลละอิตตาและวัตถุที่ไม่จริง จึงต้องเวียนมาเกิดใหม่เรื่อยๆ เพื่อชำระล้างกรรมเก่า นั้น ยังเป็นที่ประจักษ์ใน “พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน” พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า สรรพสิ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา และมีทั้งความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ผู้มีวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด จะต้องเวียนว่ายตายเกิดจากโลกนี้ไปสู่โลกอื่น และจากโลกอื่นมาสู่โลกนี้อีก พิจารณาจากสองข้อความ ต่อไปนี้

... อนึ่ง การพิจารณากาย, เวทนา, จิต, ธรรม ทั้งสี่ข้อนี้ นอกจากมีรายการพิเศษดังกล่าวมาแล้ว ยังมีรายการพิจารณาที่ตรงกันอีก ๖ ประการ คือ ๑. ที่อยู่ภายใน ๒. ที่อยู่ภายนอก ๓. ที่อยู่ทั้งภายในภายนอก ๔. ที่มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ๕. ที่มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ๖. ที่มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปเป็นธรรมดา.

(สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2550, น. 337)

และ

... “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเสมือนท่อนไม้ที่โยนทิ้งไปในอากาศ บางครั้งก็ตกลงทางโคน บางครั้งก็ตกลงทางกลาง บางครั้งก็ตกลงทางปลาย. สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไปท่องเที่ยวไปอยู่ บางครั้งก็ไปสู่อื่นจากโลกนี้ บางครั้งก็มาสู่โลกนี้จากโลกอื่น. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) นี้ มีที่สุดอันตามไปไม่พบ ไม่ปรากฏเงื่อนเบื้องต้น เบื้องปลายของสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกมัด วิ่งไป ท่องเที่ยวไปอยู่.

ควรเพื่อจะเบื่อหน่ายคล้ายกำหนดในสังขารทั้งปวง ควรที่จะพ้นไปเสีย.”

(สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2550, น. 100)

ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงไม่ทรงพยากรณ์เรื่องที่ “สัตว์ตายแล้วเกิด หรือไม่เกิด หรือว่าทั้งเกิดทั้งไม่เกิด หรือว่าเกิดก็ไม่ใช่ ไม่เกิดก็ไม่ใช่” เพราะ “ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน” (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2550, น. 361) ทว่าพระองค์ทรงพยากรณ์เรื่องความทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ ตลอดจนข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ด้วย

จากผลการศึกษาทั้งหมดสามารถสรุปอย่างเรียบง่ายว่าการเกิดใหม่แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะที่ 1 คือ การเกิดใหม่ทางกายภาพ และ ลักษณะที่ 2 คือ การเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณ เทพปรภณัมทั้งของอียิปต์ อินเดีย และจากฟากฝั่งตะวันตกทำให้ทราบว่า การเกิดใหม่เป็นประสบการณ์ที่บังเกิดขึ้นกับปุถุชนทุกรูปทุกนาม หลังละจากกายสังขาร มนุษย์จะต้องกลับชาติเกิดใหม่วนเวียนกันไปมาในลักษณะวงกลม ส่วนการเกิดใหม่ลักษณะที่ 2 หรือการเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบรูปแบบที่ 1 เกิดขึ้นตั้งแต่ที่มนุษย์ยังอยู่ในกายสังขารจำแนกเป็นการเกิดใหม่ในระดับพื้นฐานตามทัศนะของแคมป์เบลล์ และการเกิดใหม่ตามเจตคติของชาวอียิปต์โบราณ ส่วน รูปแบบที่ 2 เกิดขึ้นหลังจากที่ปัจเจกละจากมนุษย์โลกและได้ไปสู่ภพภูมิที่สูงขึ้นไป คือ ปรามโลก และเหตุโลก ดังคำอธิบายของครุศรียุกเตศวร

การเกิดใหม่ในระดับพื้นฐานตามทัศนะของแคมป์เบลล์ แม้จะยังความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญให้กับปัจเจกบุคคล กระนั้นก็ยังไปไม่ถึงความปรารถนาที่แท้จริง คือ ความหลุดพ้น เช่นเดียวกับการเวียนว่ายตายเกิดในปรามโลก และเหตุโลก ดังคำอธิบายของครุศรียุกเตศวร ที่ล้วนแต่เป็นประสบการณ์ไม่จริง การเกิดใหม่ที่แท้จริงจึงเป็นการเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณตามเจตคติของชาวอียิปต์โบราณ ซึ่งก็หมายรวมไปถึงปรากฏการณ์ที่วิญญาณมนุษย์สามารถออกจากเหตุโลกและหลอมรวมเป็นเอกภาพกับพระเป็นเจ้าดังประสบการณ์ของครุศรียุกเตศวร ที่สำคัญคือ ปัจเจกบุคคลจะต้องตระหนักรู้ได้ถึงสภาวะนี้ตั้งแต่ยังอยู่ในกายสังขาร “ปรัชญอมตะ” มีข้อความตอนหนึ่ง ว่า

... สหายเอ๋ย ฝากความหวังไว้กับพระองค์ผู้ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าของเธอยังมีชีวิตอยู่เถิด, รู้ขณะเธอยังมีชีวิตอยู่เถิด, เข้าใจในขณะเธอยังมีชีวิตอยู่เถิด; เพราะความหลุดพ้นดำรงอยู่ในชีวิต.

หากพันธะของเธอไม่หลุดขณะเธอยังมีชีวิต. เธอจะเอาความหวังที่จะหลุดพ้นไปไว้ในความตายหรือ?

จะเป็นความฝันที่ว่างเปล่า ถ้าฝันว่าวิญญาณจะไปรวมกับพระองค์เพราะมันได้ผ่านออกไปจากร่าง;

ถ้าเธอพบพระองค์ในกาละนั้นสิ เธอจึงจะพบพระองค์ในกาละนั้น;

หาไม่แล้ว เราก็เพียงแต่ไปอยู่ในเมืองแห่งความตาย.

(แอลดัส ฮักสลีย์, 2556, น. 101-102)

เฉกเช่นเดียวกับที่แคมป์เบลล์วิเคราะห์ว่า โจทย์ของพระพุทธเจ้า คือ การหลุดพ้น ไม่ใช่จากชีวิต แต่เป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์

... พระพุทธศาสนาถูกสอนอย่างผิด ๆ เมื่อไปที่ความว่า [การหลุดพ้น] หมายถึงการหลุดพ้นจากชีวิต โจทย์ของพระพุทธเจ้าคือการหลุดพ้น ไม่ใช่จากชีวิต แต่จากความทุกข์

(บาร์นี บุญทรง, 2552, น. 107)

ดังนั้น การเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณที่แท้จริง คือ การที่ไม่ต้องกลับมาเกิดใหม่ ไม่ต้องอยู่ภายใต้วัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด พระคัมภีร์และเทพปรภณัมเก่าแก่ของอียิปต์กับอินเดียนำเสนอการเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณลักษณะนี้อย่างหลากหลาย ผู้วิจัยขอยกข้อความตัวอย่างดังนี้

สัญลักษณ์บ่งบอกว่าปัจเจกบุคคลได้เกิดใหม่ทางจิตวิญญาณถูกบรรยายใน “The Hermetica อมตธรรมนำโลก” ว่าเป็นการเข้าใจความเป็นจริง หรือที่สามารถสัมผัสพระองค์พระมหาเทพด้วยจิตมิใช่ประสาทสัมผัส ฯลฯ แต่ที่สำคัญคือจะต้องเป็นพระเจตจำนงของพระองค์เองอีกประการหนึ่ง

... ภายใต้ [ความทุกข์] สิบสองข้อนี้ยังมีอีกมาก ซึ่งผลักดันให้มนุษย์ผู้ถูกผูก อยู่กับห้องขังคือร่างกาย ต้องทนทุกข์กับความทรามานที่มันทิ่มแทง แต่ด้วยพระมหากรุณาขององค์อาตม มันก็อาจจรรจากไป และถูกแทนที่ด้วย

ความเข้าใจ นี้คือธรรมชาติของการเกิดใหม่ นี้คือหนทางเดียวที่เป็นความจริง

... พระองค์ได้ทำให้ข้าพระองค์เป็นคนใหม่ และข้าพระองค์ไม่เห็นด้วยตาเนื้ออีกต่อไป แต่รู้เห็นเป็นสักขีพยานด้วยจิต เมื่อบุคคลเกิดใหม่ เขาไม่ใช่กายเนื้อที่มีสามมิติ เขาเป็นจิตทั้งหมด

(ทีโมธี ฟรีด และปีเตอร์ แกดดี้, 2551, น. 113, 115)

ขณะที่ “อุปนิษัต” มี 2 ข้อความน่าสนใจสื่อสารทำนองเดียวกันว่า ปัจเจกผู้รู้จักจำแนกแยกแยะ มีจิตตั้งมั่น หัวใจบริสุทธิ์ และเข้าถึงบรมอาตมัน ย่อมจะบรรลุถึงความหลุดพ้น และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก

... บุคคลผู้ไม่รู้จักการจำแนกแยกแยะ มีจิตใจไม่ตั้งมั่น มีหัวใจไม่บริสุทธิ์ ไม่มีทางไปถึงเป้าหมาย ย่อมเวียนว่ายตายเกิดครั้งแล้วครั้งเล่าแต่ผู้ที่รู้จักการจำแนกแยกแยะมีจิตตั้งมั่น และมีหัวใจบริสุทธิ์ บรรลุถึงเป้าหมาย ครั้นเมื่อบรรลุแล้ว ไม่มาเกิดอีก

... บุคคลผู้ซึ่งครุ่นคิดแต่วัตถุที่ประสาทสัมผัส ย่อมโยยหาวัตถุเหล่านั้น ตามแต่ตัณหาจะผลักดันไป แต่ผู้ที่เข้าถึงบรมอาตมัน และมีความอัมพอลแล้ว ย่อมเข้าสู่ความหลุดพ้นในชาตินี้

(สวามี ประภวานันตะ และเฟรเดอริค แมนเชสเตอร์, 2553, น. 13, 63)

เช่นเดียวกับ “พุทธอุทานคาถา” ที่กล่าวว่า ปัจเจกบุคคลผู้สละละอิตตาตัวตน ไม่ตระหนักว่า “นี่คือเรา” ย่อมเป็นอิสระและไม่ต้องกลับมาเกิดใหม่ชาติแล้วชาติเล่า

... ผู้พ้นแล้วในสิ่งทั้งปวง ในเบื้องบน เบื้องต่ำ และทุกสถาน ไม่ตามเห็นว่า “นี่คือเรา” ข้ามได้แล้วซึ่งโสมะที่ตนยังไม่เคยข้าม เป็นอิสระ ไม่มาเกิดอีก

(จอห์น ดี โออร์แลนด์, 2553, น. 83)

หรือใน “อิตชีวประวัติของโยคี” ปรมหังสา โยคานันตะ ได้ตอกย้ำปรัชญาสำคัญของพระคัมภีร์ทางฮินดูที่บุคคลผู้เข้าถึงสภาวะหลุดพ้นแล้ว จะไม่ต้องกลับมาเกิดใหม่ เพราะเกิดและตายมีความหมายก็ต่อเมื่ออยู่ในโลกแห่งสัมพัทธภาพเท่านั้น

... คัมภีร์ของทางฮินดูสอนว่า การเกิดและตายเป็นปรากฏการณ์ของมายา หรือภาพลวงตาแห่งจักรวาล เกิดและตายจะมีความหมายก็ต่อเมื่ออยู่ในโลกแห่งสัมพัทธภาพเท่านั้น

(ปรมหังสา โยคานันตะ, 2554, น. 398)

กรณีของ “หลวงพ่อเสม” ในวรรณกรรมชุด “หลายชีวิต” ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็มีความน่าสนใจไม่น้อย เพราะสะท้อนปรัชญาว่าด้วยการหลุดพ้นที่มนุษย์ไม่ต้องอยู่ภายใต้วัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด เสมเป็นบุตรชายแต่ผู้เดียวในครอบครัวที่มีอันจะกิน บิดามารดาจึงทะนุถนอมเป็นพิเศษตั้งแต่อ่อนแต่ออก หลังจากผู้เป็นบิดาถึงแก่กรรม เสมต้องเผชิญมรสุมชีวิตครั้งใหญ่ กล่าวคือ ญาติวงศ์ฝ่ายบิดาแย่งชิงสมบัติจนถึงขั้นต้องตัดสินคดีกันในโรงศาล ขณะที่นางพิณสตรีรุ่นราวคราวเดียวกันและรู้จักรักใคร่กับเสมมาแต่เด็กตัดสินใจสมรสกับบุตรชายเศรษฐีคนหนึ่ง เพราะทราบเรื่องที่ครอบครัวของเสมต้องแบ่งปันสมบัติให้กับหมู่ญาติ ในช่วงแรกแห่งสมณเพศ พระเสมกระหายอิทธิฤทธิ์ เนื่องจากเชื่อว่าการบำเพ็ญตนอย่างเคร่งครัด ย่อมจะทำให้มีอำนาจทิพย์ได้ และท่องจำคาถาอาคมในทางอยู่ยงคงกระพันอย่างปากเพียร ต่อมาพระเสมได้สติและเข้าใจว่านั่นไม่ใช่วิธีการหลุดพ้นที่แท้จริงและจริง อยากรู้ก็ตี การตั้งอยู่ในศีลเพียงประการเดียวหาได้ทำให้พระเสมเกิดความพอใจไม่ จึงทดลองวิธีการอื่น ๆ เช่น นำกะโหลกศพ ไม่มีญาติจากป่าซามาวางไว้ข้างที่นอนเพื่อพิจารณาสุก แต่ทว่าก็ไม่ยังผลตามที่ต้องการ

พระเสมบรรลุถึงความหลุดพ้นในคำคืนวันหนึ่งขณะจุดธูปเทียนกราบไหว้พระพุทธรูปและสวดมนต์ก่อนเข้านอน ท่านบังเกิดความรู้สึกเป็นเอกัตตาทั้งรับรู้ได้ว่ามีแสงสว่างไสวไปทั่วภูมิที่ตนนั่งอยู่ ไม่ใช่แสงที่เกิดจากดวงอาทิตย์หรือแสงไฟเพราะมีความเยือกเย็นปราศจากความเร่าร้อน พระเสมรู้สึกมีความสุขที่ยอดเยียม และเป็นความสุขทั้งรู้เพราะบังเกิดขึ้นในขณะที่มีสติเต็มเปี่ยม

ขณะย่างเข้าวัยหกสิบเศษ พระเสมเป็นโรคมะเร็งบรรดาสาณศิษย์ต่างก็อาราธนาวิงวอนขอให้พระอาจารย์ไปหาแพทย์ที่กรุงเทพฯ ระหว่างนั่งเรือไปพร้อม ๆ กับศิษย์หลายคน พระเสมมีอาการปวดอย่างรุนแรงจึงเข้าสมาธิ ถอดจิตออกจากร่างที่ทรมาณและตั้งไว้ในที่ที่สงบ ครั้นเรือ

โดยสารลุ่มลง พระเสมก็มีได้ตะเกียกตะกายตื่นรนเพื่อเอาตัวรอดเหมือนคนอื่น ๆ เพราะจิตได้หลุดพ้นจากสังขารสาคร ด้วยเหตุนี้ เมื่อทุกคนงมพระเสมขึ้นเหนือน้ำก็ประสพภาพอัศจรรย์ที่ว่าพระเสมยังอยู่ในท่าขัดสมาธิเพชรตลอดสิ่งยึดเหนี่ยวทั้งปวง อันมีความหมายเดียวกับที่ท่านไม่ต้องกลับไปยังต้นน้ำแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

... เมื่อเขามหลงพ้อเสมขึ้นมาได้ในตอนเช้า ทุกคนต้องอัศจรรย์ใจเมื่อเห็นร่างของหลวงพ้อเสมอยู่ในท่านั่งที่เรียกว่า “วัชรसन” คือ ขัดสมาธิเพชร ชีวิตที่บริสุทธิ์จากบาป ชีวิตที่เต็มสมบูรณ์มีแต่บุญกิริยา ได้ถูกมัจจุราชช่วยให้ออกจากความทรมานจากโรคซึ่งอาจมีไปอีกนาน ชีวิตอันสงบหยุดยั้งแล้วมาสิ้นสุดลงในน้ำด้วยความเยือกเย็น อันเป็นลักษณะของน้ำนั่นเอง แลหลวงพ้อเสมนั้นลอยหลุดพ้นไปตามกระแสน้ำจนกว่าจะออกทะเลสูญไป

ไม่มีวันจะกลับไปยังต้นน้ำแห่งการเวียนว่ายตายเกิดนั้นได้อีก

(คึกฤทธิ์ ปราโมช, 2553, น. 62-63)

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว อรรถากร. (2541). *กาลละ*. กรุงเทพฯ: นานามีบุ๊คส์. [1]

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2553). *หลายชีวิต* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า. [2]

จอห์น ดี ไอร์แลนด์. (2553). *พุทธอุทานคาถา* [The Udāna] (กิ่งแก้ว อรรถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [3]

เจือง ถิ หั่ง. (2558). *การวิเคราะห์คุณค่าของนิทานพื้นบ้านเพื่อบูรณาการการเรียนการสอน: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ “นางเต็ม-นางกำม” กับ “นางอุทธรา”* (รายงานผลการวิจัย). ลำปาง: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. [4]

โจเซฟ แคมพ์เบลล์ และบิลล์ มอยเยอร์ส. (2551). *พละนุภาพแห่งเทพปกรณัม* [The Power of Myth] (บาร์นี่ บุญทรง, ผู้แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [5]

ทีโมธี ฟรีด และปีเตอร์ แคนดี้. (2551). *The Hermetica อมตธรรมนำโลก* [The Hermetica: The lost Wisdom of the Pharaohs] (กิ่งแก้ว อรรถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [6]

บาร์นี่ บุญทรง. (2552). *ชีวิตและคุณูปการของโจเซฟ แคมพ์เบลล์ต่อการศึกษาศาสนาพหุวัฒนธรรม*. (ปริญญาณิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก. [7]

ปรมทั้งสา โยคานันทะ. (2554). *อัตชีวประวัติของโยคี*. นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [8]

ราจีฟ เมโรทรา. (2548). *จิตแห่งคุรุ* [The mind of the guru] (ทาตินี และลัดดา วิวัฒน์สุระเวช, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ศยาม. [9]

วิลเลียม แมทธิว ฟลินเดอร์ส พีทรี, เซอร์. (2550). *นิทานโบราณคดีอียิปต์* [Egyptian Tales] (กิ่งแก้ว อรรถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [10]

ศักดิ์ศรี แยมน์ดดา. (2547). *ภารตนิยาย*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์. [11]

สวามี ประภาวณันทะ และเฟรเดอริค แมนเชสเตอร์. (2553). *อุปนิษัท คัมภีร์เพื่อความสงบศานติ ปัญญาญาณของพระมุนีฮินดู* [Upanishads] (กิ่งแก้ว อรรถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [12]

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2550). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย. [13]

เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป. (2552). *กามนิต วาสถิฐี* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ศยาม. [14]

แอลดีส ฮักสลีย์. (2556). *ปรัชญาอมตะ* [The Perennial Philosophy] (กิ่งแก้ว อรรถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์. [15]

อีวี่ เทรดเดนนิค. (2550). *เพลโต วันสุดท้ายของโสคราตีส* [Plato: The last days of Socrates] (กิ่งแก้ว อัดถากร, ผู้แปล). นนทบุรี: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. [16]

Ireland, J. D. (2010). *The Udāna* (K. Atthakorn, Trans.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [3]

Giles, L. (1910). *The Art of War* (The Oldest Military Treatise in the World. Translated from Chinese, with An Introduction and Critical Notes). UK: A Puppet Press Classic.

Mehrotra, R. (2005). *The mind of the guru* (Takhini, & L. Wiwatsurawesh, Trans.). Bangkok: Siam Printing. [in Thai] [9]

Translated Thai References

Atthakorn, K. (1998). *Kāla*. Bangkok: Nanmeebooks. [in Thai] [1]

Petrie, W. M. F., Sir. (2007). *Egyptian Tales* (K. Atthakorn, Trans.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [10]

Boonsong, B. (2009). *The life and contributions of Joseph Cambell to the study of Mythology*. (Doctoral dissertation). Naresuan University, Phitsanulok. [in Thai] [7]

Pramoj, K., M.R. (2010). *Lai Jivit* (12th ed.). Bangkok: Dokya Printing. [in Thai] [2]

Cambell, J., & Moyers, B. (2008). *The Power of Myth* (B. Boonsong, Trans.) (2nd ed.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [5]

Praphananda, S., & Manchester, F. (2010). *Upanishads* (K. Atthakorn, Trans.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [12]

Freke, T., & Gandy, P. (2008). *The Hermetica: The lost Wisdom of the Pharaohs* (K. Atthakorn, Trans.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [6]

Punyanupap, S. (2007). *Tripitaka for all*. Bangkok: Mahamakut Buddhist University. [in Thai] [13]

Hang, T. T. (2015). *An analysis of the folktale values for integrating in learning and teaching: A case study of the comparison between ‘Tam Cam’ and ‘Nang Uththra’* (Research report). Lampang: Lampang Rajabhat University. [in Thai] [4]

Tredennick, H. (2007). *Plato: The last days of Socrates* (K. Atthakorn, Trans.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [16]

Huxley, A. (2013). *The Perennial Philosophy* (K. Atthakorn, Trans.). Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [15]

Yaemnatda, S. (2004). *Indian Tales*. Bangkok: Parbpim Printing. [in Thai] [11]

Yogananda, P. (2011). *Autobiography of a Yogi*. Nonthaburi: Amarin Printing and Publishing. [in Thai] [8]